

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PŘEDMANŽELSKÁ KORESPONDENCE FRIEDRICHA FERDINANDA
DALBERGA A KUNIGUNDY DALBERGOVÉ ROZ. VITTINHOFF-SCHELLOVÉ

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Autorka práce: Barbora Jeřábková

Studijní obor: Historie

Ročník: Čtvrtý

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 23. července 2013

.....
Barbora Jeřábková

Zde bych chtěla poděkovat svému vedoucímu Doc. PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc. za jeho užitečné rady a připomínky. Dále pak Mgr. Janu Mikešovi a Mgr. Renatě Hejtmanové za jejich pomoc při překládání dopisů a cenné rady. A v neposlední řadě také rodině a přátelům, kteří mi byli velkou oporou v průběhu celého studia.

Anotace

Tématem předložené bakalářské práce se stala předmanželská korespondence Friedricha Ferdinanda Dalberga a jeho snoubenky Kunigundy Vittinhoff-Schellové z roku 1846. Práce se pokouší podat celkovou charakteristikou dopisů obou snoubenců, všímá si jejich širšího kontextu a zjišťuje nejfrekventovanější témata, která se v korespondenci vyskytují. Prostřednictvím této analýzy chce nahlédnout do myšlenkového a citového světa obou urozenců v postupně se měnící společnosti 19. století. Základem pro sepsání této práce se stal především rozsáhlý soubor – nejen předmanželské – korespondence uložený v Rodinném archivu Dalbergů v Moravském zemském archivu Brno.

Annotation

The topic of presented bachelor thesis is premarital correspondence of Friedrich Ferdinand Dalberg and his fiancée Kunigunda Vittinhoff-Schell, dated to 1846. The thesis tries to analyse the letters in their context, pinpointing their most frequent topics.

Through this analysis, the author attempts to take a glimpse into the thoughts and emotions of these two fiancés in the changing society of the 19th century. An extensive collection of premarital and other correspondence, located in the archive of the Dalberg family at Moravský zemský archiv in Brno, forms a basis of the thesis.

Obsah	
I. Úvod	7
I. 1. Pramenná základna	9
I. 2. Literatura	11
II. Dějiny rodů	14
II. 1. Dalbergové v Evropě	14
II. 2. Osteinové v Evropě a českých zemích	17
II. 3. Dalbergové v českých zemích	19
III. Charakteristika dopisů	27
IV. Obsah korespondence	30
V. Závěr	40
VI. Seznam použitých pramenů a literatury	42
VI. 1. Archivní prameny	42
VI. 2. Vydané prameny	42
VI. 3. Použitá literatura	42
VI. 4. Internetové zdroje	46
VII. Seznam příloh	47
VIII. Přílohy	49
VIII. 1. Rodokmen Osteinů a Dalbergů	49
VIII. 2. Obrazová příloha	50

I. Úvod

Mezi ego-dokumenty, které jsou již několik desetiletí považovány za unikátní prameny k dějinám každodennosti a k dějinám mentalit, patří vedle memoárů, památníků (štambuchů), deníků apod. také osobní korespondence. Tyto ego-prameny jsou tak již plně chápány jako svébytné historické prameny, které nemají pouze funkci dokreslit tzv. velké dějiny. Korespondence coby v 19. století stále ještě vlastnoručně psaný text primárně určený pro vlastní potřebu, resp. potřebu adresáta, který zachycuje autentické sebevyjádření původce, se vztahuje nejen k soukromí pisatele, k jeho činnostem, zážitkům, pocitům, přáním, zklamáním, ale též k událostem širšího společenského dosahu. Osobní korespondence tedy patří mezi badatelsky nejzajímavější ego prameny. Historikové je stále častěji nechávají promlouvat,¹ neboť tyto prameny nabízejí čistý, cenzurou zpravidla nezdeformovaný pohled na minulost.²

Tématem předkládané bakalářské práce se stala předmanželská korespondence Friedricha Ferdinanda Dalberga a jeho snoubenky Kunigundy Vittinhoff-Schellové z první poloviny roku 1846. Práce se pokusí podat celkovou charakteristikou dopisů obou snoubenců, pozornost zaměří i k jejich širšímu kontextu a stanovení nejfrekventovanějších témat, která se v korespondenci vyskytují. Prostřednictvím této analýzy chce nahlédnout do myšlenkového a citového světa obou urozených snoubenců v postupně se měnící společnosti 19. století. Zpracování předmanželské korespondence obou majitelů dačického panství tvoří pouze dílčí část většího úkolu, jemuž by se autorka chtěla dále věnovat. Předložená bakalářská práce mj. představuje přípravný krok k dalšímu zpracování – nejen předmanželské – korespondence Friedricha Ferdinanda a Kunigundy Dalbergových., například k jejímu edičnímu zpracování či ke zkoumání každodenního života šlechty v polovině 19. století.

Předkládaná kvalifikační práce si klade několik otázek, na něž se pokusí alespoň zčásti odpovědět. K hlavním otázkám patří tyto: Jak často si budoucí manželé psali? Jaká byla hlavní témata jejich korespondence? Jaké místo v korespondenci zaujímaly otázky bližícího se sňatku? Jakým způsobem oba snoubenci projevovali v dopisech

¹ Pouze výběrově např.: Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty mezi léty 1550 a 1650*, České Budějovice 2002 (= Monographia historica 2), s. 7-13; Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mořana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003 (= Monographia historica 3), s. 15-22.

² Např. nejnověji Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005 (= Prameny k českým dějinám 16.-18. století, řada B, svazek I), s. 22.

vzájemné city? Jak velkou pozornost věnovali pisatelé dopisů záležitostem veřejného života? Vzhledem k tomu, že nebylo možno porovnat dalbergovskou předmanželskou korespondenci s obdobnými prameny vzniklými v českém šlechtickém prostředí v 19. století, budou dílčí výsledky analýzy dopisů Friedricha Ferdinanda a Kunigundy komparovány s manželskou korespondencí Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic s jeho manželkou Polyxenou z první poloviny 17. století.³

Bakalářská práce je rozvržena do tří kapitol. V úvodu se nachází souhrnné obeznámení s pramennou základnou, metodologií a dále stručné zhodnocení základní literatury použité k vypracování této práce.

V první kapitole jsou nastíněny jak dějiny rodu Dalbergů v českých zemích a v Evropě, tak také dějiny rodu Osteinů, které předcházely době, kdy Dalbergové zdělili majetek v Čechách. Najdeme zde také stručnou biografii obou autorů dopisů, tj. Friedricha Dalberga a Kunigundy.

Druhá a třetí kapitola se už týkají samotné studované korespondence. Přináší jak stručnou charakteristiku vybraných dopisů, tak i vlastní rozbor dalbergovské korespondence včetně porovnání s korespondencí lobkovicovou.

³ Korespondenci Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a jeho manželky Polyxeny Lobkovicové zpracoval P. MAREK (ed.), *Svědectví*.

I. 1. Pramenná základna

Pramennou základnou pro zpracování bakalářské práce je německy psaná předmanželská korespondence Dalbergů z roku 1846. Korespondence je uložena v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu Rodinný archiv Dalbergů. Velkou částí dochovaného souboru písemností je právě korespondence. Manželská korespondence Friedricha a Kunigundy je velmi obsáhlá a zahrnuje léta 1846-1891. Korespondenci doplňují i další archiválie jako jsou deníky, testamenty, účty či hospodářské písemnosti.

Osud písemností byl velice pestrý. Dědictvím se do archivu Dalbergů dostala také část archiválií z rodinného archivu Osteinů, kteří vymřeli v roce 1809. Starý rodinný archiv Dalbergů byl původně uložený v Mohuči, později po roce 1792 byl převezen do Aschaffenburgu.⁴ Po roce 1809, kdy Dalbergové převzali Dačice, začal vznikat archiv také v Dačicích. Po zestátnění dačického velkostatku roku 1945 převzal archiválie tehdejší Státní okresní archiv v Dačicích.⁵ Od roku 1965 do dnes jsou archiválie uloženy v Moravském zemském archivu v Brně.⁶ Zde byly archiválie velkostatku Dačice a rodinného archivu utříděny a byly zpracovány inventáře.⁷ Druhá část osteinského archivu se po roce 1809 dostala do archivu rodiny Waldbott von Bassenheim,⁸ které se dnes nacházejí ve státním archivu ve Wiesbadenu.

Všechny archiválie jsou badatelsky velice zajímavé a zasloužily by si větší pozornost historiků, která by rozšířila naše znalosti o působení obou šlechtických rodů v českých zemích, zvláště pak Osteinů, o kterých je toho známo velice málo. Bližší charakteristiku výchozího pramene této práce podává druhá kapitola této práce.

Dačické matriky, jako další použitý zdroj, se nacházejí v Státním oblastním archivu v Třeboni, a jsou téměř všechny přístupné na internetu, což velice usnadnilo práci.⁹

⁴ Jana BISOVÁ, *Prameny k dějinám Osteinů a Dalbergů v archivech*, Dačický vlastivědný sborník 2, 2003, s. 204.

⁵ TAMTÉŽ.

⁶ Ačkoli dnes Dačice spadají pod správu Jihočeského kraje, historicky spadaly vždy na Moravu, více Pavel BALCÁREK, *Rodinný archiv Dalbergů (1306) - 1945. Inventář*, Moravský zemský archiv Brno 1984, s. 11.

⁷ P. BALCÁREK, *Rodinný archiv Dalbergů*; Anna HAMERNÍKOVÁ - Antonín VERBÍK, *Velkostatek Dačice 1607 - 1947. Inventář*, Moravský zemský archiv, 1970.

⁸ Rodina Waldbott von Bassenheim vysoudila část osteinovského dědictví.

⁹ Digitalizované matriky SOA Třeboň

[<http://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs&menu=0&doctree=1n&id=1>, odkaz funkční k 23. dubnu 2013].

Při zkoumání korespondence byla použita přímá metoda a metoda sondy. Ta vedla k výběru reprezentativních vzorků na základě čitelnosti. Špatně čitelných dopisů se v korespondenci vyskytuje 7 a 3 další jsou zcela nečitelné. V neposlední řadě byla použita též komparativní metoda, která byla uplatněna při srovnávání korespondence Lobkoviců ze 17. století a Dalbergů z 19. století s cílem zjistit, jak se v průběhu dvou staletí šlechtická předmanželská a manželská korespondence proměnila.

Dále lze uplatnit při zkoumání každodennosti šlechty 19. století také historicko-antropologický přístup.¹⁰ Pomocí historické antropologie lze interpretovat jednání, postoje, pocity člověka.¹¹

¹⁰ Pouze výběrově Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenberkové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 5); Václav BŮŽEK - Josef HRDLIČKA - Pavel KRÁL - Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002; Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007; Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehe. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000; P. MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa*.

¹¹ Pouze výběrově Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002; Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivy k postmoderní výzvě*, Praha 2002, s. 241-270; Martin NODL - Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Lucie STORCHOVÁ (ed.), *Conditio humana - konstanta (č)ji historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretické reflexe v současné historiografii*, Praha 2007.

1. 2. Literatura

Najít v české literatuře práci zabývající se dějinami rodu Dalbergů je poměrně obtížné. O tento rod historici neprojevuji příliš velký zájem. Jediné plnohodnotné práce zabývající se dějinami rodu v českých zemích jsou práce od Jany Bisové, bývalé kastelánky zámku v Dačicích. Ta se dějinám rodu věnovala do hloubky a vydala několik prací týkajících se nejenom dějin rodu ale i souvisejících témat.¹² Dále se o dějinách rodu dozvíme v inventáři zpracovaném Pavlem Balcárkem.¹³ A samozřejmě stručné informace najdeme v encyklopedických publikacích.¹⁴

Ze zahraničních publikací je velmi přínosná práce, kterou napsal William Godsey.¹⁵ Tato práce se nezabývá jen Dalbergý, ale také dalšími rody v kontextu střední Evropy v letech 1750 - 1850. Historií Dalbergů a také řady dalších rodů se zabývá genealogická příručka vydaná v Německu v letech 1848 - 1937.¹⁶ Další vhodnou publikací pro zpracování dějin rodu Dalbergů je topografická příručka vydána roku 1842 v Brně Georgem Wolným.¹⁷

Publikací k dějinám Osteinů je ještě o mnoho méně. Jak uvádí J. Bisová ve své práci *Osteinové v Německu a v českých zemích*, literatura, kterou máme k dispozici je velice skromná. A o Osteinech se dozvíme pouze od několika málo autorů zmiňovaných v práci Jany Bisové.¹⁸

Systematický výzkum šlechtických rodů v českých zemích získal nový výrazný impulz až po roce 1990. Velká pozornost byla, a doposud stále je, věnována především raně novověkým urozcům. Významné místo při studiu šlechtických rodů 16. - 18. století náleží pracovníkům Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské

¹² Jana BISOVÁ, *Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav*, Dačický vlastivědný sborník 1, 2001, s. 15-32; TÁŽ, *Prameny k dějinám Osteinů a Dalbergů v archivech*, Dačický vlastivědný sborník 2, 2003, s. 204-205 a TÁŽ, *Dalbergové v českých zemích*, Dačický vlastivědný sborník 3, 2005, s. 25-44.

¹³ P. BALCÁREK, *Rodinný archiv Dalbergů*, s. 3-11.

¹⁴ Srov. Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999, s. 55; *Almanach českých šlechtických rodů*, Martin 1999, s. 109-110.

¹⁵ William D. GODSEY, *Nobles and Nation in Central Europe. Free Imperial Knights in the Age of Revolution, 1750-1850*, Cambridge 2004.

¹⁶ *Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser auf das Jahr 1848-1937*, Gotha 1848 - 1937.

¹⁷ Georg WOLNÝ, *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert. Bd.VI. Iglauer Kreis und mährische Enklaven*, Brno 1842.

¹⁸ Srov. Damian Hartard HATTSTEIN, *Die Hoheit Des Teutschen Reich-Adels Wordurch Derselbe zu Chur- und Fürstlichen Dignitaeten erhoben wird. Das ist Vollstaendige Probe der Ahnen unverfaelschter Adlicher Familien...* Theil I. - III., Fulda, 1729 - 1740, s. 408-477; Friedrich BATTENBERG (ed.), *Dalberg Urkunden. Regesten zu den Urkunden der Krämerer von Worms gen. von Dalberg und Freiherren von Dalberg 1165-1843*, Bd. 1-3, Darmstadt 1981 - 1987.

univerzity.¹⁹ Rovněž výzkum novověkých šlechtických rodů přinesl v posledních desetiletích nezanedbatelné výsledky. Badatelsky zpracovány a publikovány byly doposud především dějiny Chotků, Lichtenšteinů, Černínů, Schwarzenberků, Lobkoviců, Kouniců či Kinských.²⁰

Dále byla také zapotřebí literatura k dějinám rodiny, kterou se zabývala například Radmila Švaříčková-Slabáková, která se zaměřila především na rodinou Dietrichsteinů a Mensdorff-Pouilly nebo práce Alice Velkové týkající se hlavně rodiny ve venkovském prostředí.²¹

Ke komparaci šlechtické korespondence byla zvolena práce Pavla Marka o manželské korespondenci Zdeňka Vojtěch Popela z Lobkovic a jeho manželky Polyxeny Lobkovicové. Ačkoli v Čechách vyšlo nemálo edic zabývajících se šlechtickou korespondencí,²² tak prací zabývajících se manželskou či předmanželskou korespondencí už tolik není. Práce Pavla Marka je velice obsáhlá a dá se dobře porovnat se studovanou korespondencí Dalbergů.

¹⁹ Srov. např.: V. BŮŽEK - J. HRDLIČKA - P. KRÁL - Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*; Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011; Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010; Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007; V. BŮŽEK - P. KRÁL (edd.), *Člověk českého novověku*; Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*; Ivo CERMÁN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008; Václav GRUBHOFFER, *Fenomén smrti ve šlechtickém prostředí v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Smrt a pohřby v rodině Schwarzenbergů v letech 1873-1939*, České Budějovice 2006 (diplomová práce); TÝŽ, *Smrt v životních strategiích Schwarzenbergů (1732 – 1914)*, České Budějovice 2013 (disertace); P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*; TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004; Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11); TÝŽ, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století. Sňatkové strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Folia historica Bohemica 24, 2009, č. 1, 167-198.

²⁰ Např.: I. CERMÁN, *Chotkové*; Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004; Stanislav KASÍK - Petr MAŠEK - Marie MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002; Oldřich KLOBAS, *Václav hrabě Kounic. Šlechtic nejen rodem*, Brno 1993; Milan M. BUBEN, *Czernínové z Chudenic*, Střední Evropa 7, č. 19, 1991, s. 143 - 148; Antonín MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Schwarzenberská ročenka 1935, s. 17 - 96; Pavel JUŘÍK, *Jihočeské dominium: Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*, Praha 2008; Martin GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.

²¹ Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorff-Pouilly)*, in: J. MACHAČOVÁ - J. MATĚJČEK (edd.), *Studie k sociálním dějinám 6*, Kutná Hora - Praha - Opava 2001, s. 275 - 285; TÁŽ, *Šlechtická rodina jako zvláštní typ rodiny?*, in: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti*, Opava 2003, s. 89 - 95; Alice VELKOVÁ, *Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století*, in: *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále 4. -5. dubna*, Pardubice 2003, s. 205-227; TÁŽ, *Krutá vrchnost, ubozí poddani? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. století a v první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha 2009.

²² Srov. např. Václav BŮŽEK - Josef HRDLIČKA, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, Opera historica 6, 1998, s. 145-272; František DVORSKÝ (ed.), *Staré písemné památky žen a dcer českých*, Praha 1869; TÝŽ (ed.), *Listy paní Kateřiny ze Žerotína, rozené z Valdštejna*, Praha 1894 - 1895; Zdeněk KALISTA (ed.), *Korespondence Zuzany Černínové z Harasová s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1941.

Při bližším studování korespondence a každodenního života šlechty lze využít koncept symbolické komunikace. Za jeho průkopnici se pokládá Barbara Stollberg-Rilingerová.²³

²³ Barbara STOLLBERG-RILLINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne, Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe - Thesen - Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.

II. Dějiny rodů

II. 2. Dalbergové v Evropě

Tento šlechtický rod pocházel z Horního Porýní. Podle některých pramenů lze sledovat jejich genealogii již od 11. století.²⁴ Nejstarší doložené zprávy jsou z roku 1239, kdy Gerhard (zem. 1251) získal od Landolfa, biskupa ve Wormsu, dědičný titul komořího.²⁵ Jeho vnuk Johann (zem. 1350) se stal v roce 1315 spolujedním tvrze Dalburg.²⁶ V další generaci známe Johanna, komořího z Wormsu, zvaného z Dalbergu (zem. 1415) a tento přídomek pak používali i jeho potomci. Johann (1455-1503) se stal na konci 15. století wormským biskupem a kurátorem univerzity v Heidelbergu. O dvě generace později byl Wolfgang (1537-1601) zvolen arcibiskupem a také kurfiřtem v Mohuči v letech 1582-1601. Další významnou osobou rodu prezident říšského komorního soudu Philip Franz Eberhard (1635-1693).

Dalbergové požívali v Říši zvláštní privilegium, neboť byli při každé císařské korunovaci přednostně pasováni na rytíře. Po heraldově zvolání: „*Není tu nějaký Dalberg?*“ oslovený Dalberg předstoupil a byl před všemi účastníky korunovace, nejvyšším vládcem Evropy, šlechtici a duchovenstvem pasován na rytíře. Pasování bylo údajně prováděno mečem Karla Velikého. Historie tohoto rituálu sahá až do poloviny 12. století, když císař Friedrich I. Barbarossa dobýval v roce 1155 Řím a tehdy mu prý jeden příslušník tohoto rodu údajně zachránil život.²⁷ Nejstarším známým dokumentem je však až opis listiny císaře Maxmiliána I. z roku 1494, která potvrzovala a obnovovala privilegium císaře Friedricha III. z roku 1446.²⁸

Majetek Dalbergů byl rozptýlen na levém břehu Horního a Středního Rýna v oblastech, které byly hodně pustošeny válkami. V roce 1792 byl levý břeh Rýna připojen k Francii a také napoleonské války a zánik římsko-německé říše vedly

²⁴ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 55.

²⁵ Listina o jmenování se nedochovala, pravděpodobně zanikla při požáru v Darmsadtu v roce 1944. Máme však o ni spolehlivou zmínku v článku Alexandra KAUFMANNNA, *Sechs Kaiserurkunden aus dem Freiherrlich v. Dalbergschen Archiv in Aschaffenburg 1238-1314*, *Zeitschrift für die Geschichte der Obertheins*, 25, 1873, s. 122-128, kde cituje hlavní část jejího textu v latinském originále, cit. dle J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 46.

²⁶ Zbývající část léna získal údajně Johannův syn Gerhard sňatkem s Gretou z Dalbergu, tento sňatek však není doložen. J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 46.

²⁷ P. BALCÁREK, *Rodinný archiv Dalbergů*, s.4.

²⁸ J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 46.

k hlubokým právním, společenským a ekonomickým změnám,²⁹ které postihly i Dalbergy, kteří přesídlili do Aschaffenburgu, vedlejší rezidence mohučských kurfiřtů. V roce 1806 bylo zrušeno mohučské arcibiskupství a vzniklo zde knížectví Aschaffenburg, začleněné pod Velkovévodství frankfurtské, jehož velkovévodou se stal Karl Theodor Dalberg (1744-1817).

V roce 1653 byl rod komořích z Wormsu povýšen do stavu říšských svobodných pánů - prvním nositelem tohoto titulu se stal Philipp Franz Eberhard (15. března 1635 - 24. prosince 1693). Někteří členové rodu také začali používat tzv. alianční erb, tj. čtvrcený štít, v jehož 1. a 4. modrém poli bylo pod zlatou, pilovitým řezem oddělenou hlavou šest stříbrných lilií a jehož 2. a 3. pole bylo zlaté s černým kotvicovým křížem.

Potomci Philippa Franze Eberharda založili v 18. století dvě nové hlavní linie rodu. Starší dalbergovskou linii Dalberg-Dalberg založil Franz Egbert (28. února 1674 - 14. srpna 1741).

Zakladatelem druhé linie - linie Dalberg-Hernsheim - byl tajný rada a komorník kurfiřta mohučského, komorní president a vrchní úředník kurfiřta v Oppenheimu Wolfgang Eberhard (30. května 1679 - 12. prosince 1737).³⁰ Jeho manželkou byla Marie Anna, rozená baronka z Greiffenclau-Vollrats (9. listopadu 1695 - 8. října 1768). Vnukem obou manželů byl již dříve zmiňovaný Karl Theodor Dalberg, který se v roce 1802 stal kurfiřtem a arcibiskupem mohučským, v letech 1802-1817 arcibiskupem rezenským a v roce 1803 i vícekancléřem v Říši. Napoleon ho také roku 1807 jmenoval knížetem ve Frankfurtu a roku 1810 se stal i tamním vévodou.

Posledním mužským potomkem této linie byl Karlův synovec Emmerich (30. dubna 1773 - 27. dubna 1833),³¹ tajný rada a vyslanec v Paříži. Roku 1809 vstoupil do francouzských služeb a zprostředkoval svatbu Napoleona I. s velkovévodkyní Marií Luisou.³² Emmerich zemřel roku 1833 a jelikož jeho jediným potomkem byla z manželství s Marií Pellegrine Therese Brignole Sale dcera Maria Louise Peline, tak jeho smrtí vymírá hernsheimská linie rodu.³³

Linie Dalberg-Dalberg vymírá o něco později, roku 1848 smrtí Philippa Karla, komorníka z Wormsu, svobodného pána z Dalbergu (10. května 1782 - 2. září 1848).

²⁹ TAMTÉŽ, s. 26.

³⁰ TAMTÉŽ, s. 5.

³¹ Rodiče: Wolfgang Heribert, komoří z Wormsu (18. listopadu 1750 - 28. září 1806) a Maria Elisabeth Augusta Ulner von Diepurg.

³² P. BALCÁREK, *Rodinný archiv*, s. 5.

³³ TAMTÉŽ.

Rod dále pokračuje díky linii Dalberg-Hessloch, kterou založil Friedrich Anton Christoph (29. dubna 1709 - 15. července 1775) syn výše zmiňovaného Franze Egberta. Friedrichův syn Friedrich Franz Karl (21. března 1751 - 8. března 1811) byl tajným radou mohučského kurfiřta a jeho vrchní hejtman v Miltenberku. V roce 1792 byl jako poslední svého rodu pasován na rytíře v Římě při korunovaci Františka II. V roce 1776 se oženil s Marií Annou svobodnou paní z Greiffenclau-Vollrats, s níž měl dva syny Friedricha Karla Antona Heriberta a Karla Antona Maximiliana, kterým se podařilo spojit majetek Dalbergů s majetkem Osteinů a získat tak panství Malešov v Čechách a panství Dačice na Moravě.

II. 2. Osteinové v Evropě a českých zemích

Osteinové pocházeli z horního Alsaska. Nejstarší dochovaná zmínka o nich je z roku 1346, která uvádí panoše Johanna von Ostein. Další zmínky pak pocházejí z přelomu 14. - 15. století. Zmiňují Petra von Osteina, který roku 1390 vstoupil do řádů benediktinů.³⁴

Další významnou postavou byl Johan Jacob, který byl tajným radou basilejského knížectví a zemským hofmistrem v Bruntrutu. Byl dvakrát ženatý.³⁵ Z prvního manželství s Annou Margaretou von Kippenheim, měl čtyři děti. Z druhého manželství s Marií Magdalenou von Dalberg měl dva syny. Starší Johann Franz Karl³⁶ byl kanovníkem v Bamberku a mladší Johann Franz Sebastian³⁷ získal jako první z rodu roku 1710 inkolát v českých zemích. Byl tajným radou mohučského kurfiřta, komořím a vrchním úředníkem v Amorbachu. Byl povýšen do stavu svobodných pánů a později roku 1712 do hraběcího stavu.³⁸ Vlastnil panství v Alsasku, které později prodal a roku 1710 zakoupil panství Malešov se zámkem Roztěž. Dvanáctého června 1687 se oženil s Annou von Schönborn,³⁹ se kterou měl 18 dětí. Dospělosti se ale dožila jen polovina.⁴⁰ Významnými se pak stali jeho dva synové Johann Friedrich Karl⁴¹ a Johann Franz Heinrich Karl⁴².

Starší Johann Friedrich Karl byl kapitulářem v Mohuči, proboštem ve Frankfurtu a od roku 1743 kurfiřtem mohučským. Věnoval se mohučské univerzitě, které věnoval cennou knihovnu, založil botanickou zahradu a anatomický kabinet.⁴³

Mladší Johann Franz Heinrich Karl v roce 1725 se stal říšským dvorním radou a v roce 1734 vyslancem Karla VI. v Petrohradu. Za manželku měl Johannu Karolinu Berlepsh. Heinrich Karl také rozmnožil rodinný majetek a to tím, že zakoupil roku 1728 Dačice od Václava Vojtěcha z Vrbna a Bruntálu.⁴⁴ Heinrich byl sice jedním z devíti dětí, které se dožily dospělosti, ale byl také jediným, který se oženil a měl potomka. Z jeho čtyř dětí, pouze jediný přežil svého otce a dožil se dospělosti, byl jím Johann

³⁴ J. BISOVÁ, *Osteinové v Německu a v českých zemích*, Muzejní a vlastivědná práce 38, 2000, s. 18.

³⁵ TAMTÉŽ.

³⁶ Johann Franz Karl, 4. října 1649 - 20. března 1718.

³⁷ Johann Franz Sebastian, 16. listopadu 1652 Bruntrut - 24. června 1918 Aschaffenburg.

³⁸ J. BISOVÁ, *Osteinové*, s. 19.

³⁹ Anna Charlota von Schönborn, 3. října 1671 - 7. února 1716.

⁴⁰ J. BISOVÁ, *Osteinové*, s. 19.

⁴¹ Johann Friedrich Karl von Ostein, 6. července 1689 - 4. června 1763.

⁴² Johann Franz Heinrich Karl, 2. února 1693 - 23. dubna 1742.

⁴³ J. BISOVÁ, *Osteinové*, s. 20.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 21.

Friedrich Karl Maximilian.⁴⁵ Byl dědicem velkého majetku, ale byl také poslední svého rodu.

⁴⁵ Johann Friedrich Karl Maximilian Ostein, 12. dubna 1735 - 25. dubna 1809.

II. 3. Dalbergové v českých zemích

Roku 1810 zemřel v Aschaffenburgu Karl Maxmilian hrabě Ostein, poslední z rodu Osteinů a švagr Friedricha Franze Karla Dalberga. Protože se svou manželkou Marii Annou Luisou von Dalberg neměl žádného potomka, neboť jeho jediná dcera Klara Elisabeth Sophie zemřela ve věku čtyř let, odkázal svůj majetek synovci Friedrichu Dalbergovi.⁴⁶ V závěti ho jmenoval adoptivním synem a přál si, aby Friedrich převzal také jméno Ostein a erb.⁴⁷

Friedrich Ostein-Dalberg byl roku 1810 povýšen Františkem I. do hraběcího stavu a získal inkolát⁴⁸ pro Království české.⁴⁹ Finanční situace Friedricha se zkomplikovala potom, co jeden z příbuzných napadl závěť posledního Osteina.⁵⁰ Soudní vyrovnání sice potvrdilo dědictví obou českých panství pro Friedricha, ale ten musel postupně vyplatit obrovskou finanční částku protistraně, téměř 319 000 zlatých.⁵¹ Roku 1811 přijel poprvé Friedrich do Dačic. Seznamoval se se svými sousedy Franzem Daunem a Františkem Kolowratem.⁵² Na zimu si najal byt ve Vídni, kde se snažil navázat nové společenské vztahy. Pravidelně docházel také do císařské jízdárny a dokonce se učil i česky.⁵³

Poté, co převzal zděděný majetek v českých zemích, zhoršila se mezinárodně-politická situace. Roku 1813 se Rakousko postavilo na stranu Pruska a Ruska a vyhlásilo Francii válku. Friedrich zažádal o zařazení k pluku schwarzenberských hulánů. Absolvoval s plukem téměř celé tažení, ale v lednu 1814 utrpěl omrzliny nohou 1. února, byl zraněn v bitvě u Brienne. Vrátil se do Vídně, kde se setkal se svým mladším bratrem Karlem, kde navrhli vzájemné majetkové a finanční vyrovnání. K realizaci už ovšem nedošlo, jelikož Friedrich 22. listopadu 1814 po krátké nemoci nečekaně zemřel.

⁴⁶ J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 27. Text této kapitoly vychází převážně z této práce, pokud není uvedeno jinak.

⁴⁷ MZA Brno, fond G 399, kart. 21, inv. č. 77, list 99-102.

⁴⁸ Právo trvale se usídlit v Království českém.

⁴⁹ MZA Brno, fond G 399, kart. 12, inv. č. 41 a 42.

⁵⁰ Karl Maxmilian Ostein měl sestru Charlottu, které odkázal menší část svého majetku s tím, že po její smrti (byla bezdětná) majetek připadne jejímu synovci Friedrichu hraběti Waldbott von Bassenheim, který závěť napadl a částečně uspěl. Více J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 46.

⁵¹ Friedrich zdědil nejenom rozptýlený majetek v německých zemích, ale také panství Malešov se statkem Suchdol u Kutné Hory a panství Dačice se statkem Markvarec na Moravě.

⁵² Franz Daun (1783 - 1855) byl majitelem Bítova a Jemnice a František Xaver Kolowrat-Krakovský byl majitelem Budkova a Mladoňovic na Moravě.

⁵³ J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 27.

Po Friedrichově smrti veškerý rodinný majetek zdědil jeho mladší bratr Karl Dalberg.⁵⁴ Friedrich chtěl také, aby Karl prodal veškerý majetek v německých zemích a usadil se v rakouské monarchii. V květnu 1815 byl Karl jmenován císařským a královským komořím a v červenci mu byl udělen inkolát pro Království české.⁵⁵ Na přelomu let 1815 a 1816 se Karl vydal do Dačic a Malešova osobně. Byl přijat se všemi poctami a na oplátku uspořádal v Dačicích ples, který, jak sám píše ve svém dopise,⁵⁶ byl velmi komický: *„Dačický ples, jehož popis jste si vyžádala, byl ten nejkomičtější, co jsem kdy zažil. Začal v sedm hodin. Společnost sestávala s několika důstojníků místní posádky, úředníků s manželkami, vznešených osob z magistrátu a z nejváženějších rodin ve městě. V deset hodin se podávala večeře. Protože vlastním jen 12 nožů a vidliček, byl jsem v rozpacích, jakým způsobem se bude servírovat dámám. Ujistění mých úředníků, že v Dačicích je krásné pohlaví zvyklé posloužit si v takových situacích prsty, mě v tomto bodě uklidnilo. Při jídle jsem se o tom dostatečně přesvědčil; jak pánům, tak i dámám výtečně chutnalo i bez nožů a vidliček. Jako výraz zvláštní péče, dostala každá z dam ubrousek, aby si mohla prsty zašpiněné různými druhy masa otřít...“*⁵⁷

Přesto ples udělal velký dojem a Karl si tak získal přízeň místních obyvatel. Vedle plesu se však nový majitel panství začal zabývat i praktičtějšími záležitostmi a jedním z jeho prvních kroků v tomto směru se stala reorganizace administrativy a výměna ředitele panství v Dačicích, v květnu 1818 pak byla zahájena restaurace dačického zámku a založena anglická zahrada. V letech 1832 - 1833 zadal Karl Dalberg vídeňskému architektovi Karlu Schlepsovi⁵⁸ přestavbu dačického zámku v empírovém stylu. Empírovou přestavbou prošel v letech 1827 - 1830 také zámek Roztěž na panství Malešov.⁵⁹

Na svých panstvích Karl podporoval rozvoj zemědělství, lesního hospodaření a průmyslu. Jako generálního zmocněnce pro Dačice a Malešov jmenoval Franze Grebnera,⁶⁰ který v roce 1833 založil rafinerii cukru, kde později ředitel rafinerie Jakub

⁵⁴ Karl Anton Maxmilian Dalberg, 3. září 1792 Mainz - 20. září 1859 Wien.

⁵⁵ Městské muzeum a galerie v Dačicích, pozůstalost Františka Křížka, kart. 12, regista listin z rodinného archivu Dalbergů, část II/4 a II/5.

⁵⁶ MZA Brno, fond G 399, kart. 23, inv. č. 58, dopis matce z 10. března 1816.

⁵⁷ Cit. dle J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 28.

⁵⁸ Karl Schleps (1802 Valtice - 1840 Vídeň), autor architektonických návrhů na palác Coburg ve Vídni, stavbu hrobky Mítrowských v Doubravníku a novogotický interiér knihovny na hradě Pernštejn.

⁵⁹ Karlův majetek se v době převzetí dědictví sestával z panství Dačice se statky Horní a Dolní Němčice, Olšany, Markvarec, Maršov a Malý Jeníkov a panství Malešov se statkem Suchdol. V roce 1825 koupil statek Kostelní Vydrů s Brandlínem a Mysleticemi a v roce 1830 přikoupil statek Řečice se vsí Lipovou.

⁶⁰ Franz Grebner (1791 - 1851) pocházel z Württemberska. Sloužil jako důstojník u schwarzenberských hulánů a po napoleonských válkách absolvoval hospodářská studia v Prusku.

Kryštof Rad vyrobil lis na výrobu kostkového cukru a v roce 1843 získal privilegium k jeho výrobě a o rok později i patent. Ve službách Dalbergů byl také Vincent Hlava,⁶¹ jenž byl jedním z nejvýznamnějších lesníků u nás. Roku 1821 založil v Dačicích soukromou lesnickou školu, která byla ale z finančních důvodů již v roce 1830 uzavřena.

Karlovou manželkou byla jeho vlastní sestřenice Charlotta Sturmfederová, se kterou se oženil 26. července v Aschaffenburgu. Kvůli blízkému příbuzenskému vztahu bylo zapotřebí papežského dispensu. Charlotta byla po smrti svých rodičů⁶² i se svojí sestrou Mariou Aloisii⁶³ vychovávána Karlovou matkou. Devátého prosince 1822 se Charlottě a Karlovi ve Vídni narodil jediný syn Friedrich Ferdinand Franz Egbert.

Friedrich Ferdinand Franz Egbert

Jediný potomek Karla Dalberga a Charlotty Sturmfederové studoval ve Würzburgu a žil střídavě ve Vídni a v Dačicích. Byl od roku 1852 c. k. rakouským komořím a v roce 1881 ho císař jmenoval doživotním a posléze roku 1907 dědičným členem panské sněmovny. Zejména však proslul jako známý a ve své době uznávaný ornitolog.⁶⁴ Byl také sběratelem minerálů a motýlů.⁶⁵ Už od malička byl totiž vychováván k zájmu o přírodu. K tomu ho vedla hlavně jeho matka Charlotta, která se sama o přírodu velice zajímala. Stal se též členem zoologicko-botanické zahrady ve Vídni a také rakouské ornitologické pozorovací stanice. Své poznatky pak publikoval v odborných vídeňských časopisech. Ty je možné dodnes najít v zámecké knihovně v Dačicích.⁶⁶ Friedrich se 13. června 1846⁶⁷ v Tišnově oženil s Marií Kunigundou von Vittinhoff-Schell zu Schellenberg, se kterou měl osm dětí. Poslední čtyři roky svého

⁶¹ Vincent Hlava (1782-1849), lesmistr spisovatel a vynálezce (např. stroj na výrobu šindelů, vrtačka na výrobu vodovodního potrubí ze dřeva s vodním pohonem).

⁶² Karl Theodor Sturmfeder von Oppenweiler a Marie Karolina, roz. Greiffenclau.

⁶³ Maria Aloisia Sturmfeder von Oppenweiler, zvaná Ilb (1780-1866), si měla vzít Karlova staršího bratra Friedricha. Bohužel k sňatku nedošlo, jelikož Friedrich předčasně zemřel. Ilb byla jeho smrtí velice zasažena, nikdy se pak neprovdala, ale v letech 1830 - 1840 působila jako vychovatelka budoucího císaře Františka Josefa I. a jeho sourozenců.

⁶⁴ P. BALCÁREK, *Rodinný archiv*, s. 9.

⁶⁵ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s 56.

⁶⁶ Dochovány jsou dva separáty jeho článků: *Die Wachholderdrossel als Standvogel in Mähren*, in: Verhandlungen der k. k. zoologisch-botanischen Gessellschaft in Wien, 1874 a *Beträge zur ornitologischen Fauna Mährens*, in: Verhandlungen der k. k. zoologisch-botanischen Gessellschaft in Wien, 1875.

⁶⁷ [http://books.google.cz/books?id=DUtNAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_suummary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

života byl Friedrich slepý. Kunigundu přežil o 16 let a zemřel 19. září 1908.⁶⁸ Je pohřben s manželkou a třemi dcerami na starém hřbitově v Dačicích. Sepsal několik závětí. V závěti z roku 1892 ustanovil univerzálním dědicem Karla Heriberta a ostatním dětem odkázal zákonný povinný díl. Závěť z roku 1905 předchází anuluje, Karel Heribert nadále zůstává dědicem pozůstalosti, ale Friedrichovi vyčleňuje majetek na Moravě.

Marie Kunigunda von Vittin角度-Schell zu Schellenberg

Kunigunda se narodila 1. března 1827 v Tišnově. Byla dcerou Karla Friedricha svobodného pána von Vittin角度-Schell zu Schellenberg a Marie Ludoviky rozené von Loë zu Wissen.⁶⁹ Její otec byl majorem ve výslužbě a držitelem mnoha vyznamenání za napoleonských válek. Byla jednou ze čtyř sester, jejichž prostřednictvím byl potom Friedrich spřízněn s hraběcími rody Coudenhove, Zichy a Waldstein-Wartenberg.

Kunigunda proslula svou dobročinností, mj. v Dačicích založila v roce 1876 mateřskou školu vedenou řadovými sestrami, tzv. Kláštyrek, kde se zároveň vyučovaly ženské práce.

Manželství s Friedrichem bylo velmi šťastné a trvalo bezmála 50 let. Kdykoli byl Friedrich mimo rodinu, psali si s Kunhutou obsáhlé dopisy, které se dodnes dochovaly.⁷⁰ Z manželství vzešlo osm dětí, z toho šest dcer a dva synové.⁷¹

Nejstarší byla dcera Ludwiga, která se narodila rok po svatbě 30. dubna 1847 v Dačicích. Se svým manželem Heinrichem svobodným pánem Horneck von Weinheim⁷² měla šest dětí. Předčasně ji ale zemřel syn Georg a nejmladší dcera Elisabeth. Psala svým dětem pohádky⁷³ a hrála s nimi divadlo. Ludwiga zemřela 31. prosince 1918.

Druhou dcerou byla Karolina, narozena 9. května 1851 v Řečici.⁷⁴ Byla manželkou Eberharda hraběte Degenfeld-Schonburg,⁷⁵ který byl důstojníkem 2.

⁶⁸ V dačické matrice zemřelých se jako příčina úmrtí udává "*marasmus senilis*" čili sešlost věkem, SOA Třeboň, *Matrika zemřelých Dačice 1864-1915*.

⁶⁹ Rodiče Kunigundy byli stejně jako Friedrichovi bratranec a sestřenice.

⁷⁰ MZA Brno, G 399, kart. 44-46 (dopisy Kunhutiny) a kart. 57-61 (dopisy Friedrichovy).

⁷¹ P. Balcárek v inventáři rodinného archivu Dalbergů chybně uvádí 7 dětí, srov. P. BALCÁREK, *Rodinný archiv*, s. 10.

⁷² Heinrich svobodný pán Horneck von Weinheim, 1843 Bamberg - 27. května 1896 Bayreuth.

⁷³ Knihy se nacházejí v zámecké knihovně v Dačicích.

⁷⁴ *Almanach českých šlechtických rodů*, s. 109-110.

⁷⁵ Eberhard hrabě Degenfeld-Schonburg, 1844 Stuttgart – 1899 Stein am Kocher.

huláského pluku Karla Schwarzenberga v záloze, a matkou dvou dcer.⁷⁶ Zemřela 25. prosince 1929 v Stein am Kocher.

Třetí a také poslední provdanou dcerou byla Marie, narozena 20. září 1856 ve Vídni.⁷⁷ Za manžela si vzala roku 1877 Kurta hraběte Spiegel zum Diesenberg-Hanxleden,⁷⁸ ale jako jediná z Friedrichových potomků se roku 1910 rozvedla. Porodila pět dětí, ovšem dvě jí zemřely ve dvou dnech po sobě.⁷⁹ Marie zemřela 22. července 1925 v Mariaschutz am Semmering.

Další Friedrichovy dcery se nikdy neprovdaly. Helena se narodila 1857 ve Vídni a zemřela 1924 v Dačicích.⁸⁰ Stala se čestnou dámou ústavu šlechticů u P. Marie Školské v Brně. Další dcera Sofie se narodila 1861 v Dačicích.⁸¹ Žila v domácnosti svého bratra Friedricha v Dačicích, kde v roce 1937 zemřela.

Nejmladší dcerou byla Thereza Marie, která se narodila 1866.⁸² Studovala ve Výchovném ústavu řádových sester svatého Srdce Ježíšova ve Vídni. Byla velice často nemocná a také částečně ochrnula. V 27 letech 1893 zemřela na tuberkulózu. I přes svůj zdravotní stav psala krásné básně, které obdivoval dokonce i Otokar Březina⁸³ a které byly posmrtně vydány ve Vídni.⁸⁴ Friedrich si také nechal namalovat posmrtně její portrét podle dochované fotografie. Malířem obrazu byl tehdy ještě neznámý malíř František Kupka.

*Proč znak můj, jsem se tázala, kříž s liliemi zdobí?
Proč na tom znaku předků mých most zpodobněn té doby?
Tu jednoho dne měla jsem to za odpověď míti:
jak na tom znaku umístěn kříž je tvůj úděl v žití.
Kříž vždy tě bude doprovázet na cestách, vždy tě zkruší,
jak na tom znaku položí se stejně na tvou duši.
To aby světa ve zmatku tvá duše nezabloudila*

⁷⁶ Ernestina (1880 - 1960) a Maria Agnes (1888 - 1972) zůstaly neprovdány.

⁷⁷ *Almanach českých šlechtických rodů*, s. 109 - 110.

⁷⁸ Kurt hrabě Spiegel zum Diesenberg-Hanxleden, 26. září 1852 Višňové - 31. prosince 1915 Vídeň.

⁷⁹ V dačické matrice zemřelých je uvedeno, že Egbert zemřel ve věku jednoho roku 4. října 1880 na psotník a Ferdinand ve věku dvou let 5. října 1880 na ochrnutí plic následkem operace chřtánu. SOA Třeboň, *Matrika zemřelých Dačice 1864-1915*.

⁸⁰ *Almanach českých šlechtických rodů*, s. 109-110.

⁸¹ TAMTÉŽ.

⁸² TAMTÉŽ.

⁸³ Sigismund Bouška, *Otokar Březina*, Zvon 39, 1939, s. 505-508.

⁸⁴ Theresia Maria Reichfrein von DALBERG, *Ein Vergissmeinnicht an ihre Leiden und ihre Lieder*, Wien 1894.

*a v pole věčných lilií se křížem provodila.
Na znak i srdce vetknu jej, most vystavím ti k sobě,
by velkou k Bohu důvěrou tě přenes, moje robě!
Tam, lilie kde zkvétají, kde Boží děti bloudí,
střez všeho se, co není kříž, kam světa klam tě loudí,
bys jednou v nebi zázračně po utrpení země
se přidružila bělostná k Beránku jistě, ke mně.
Nuž, duše moje, dej se v boj, bys kříž ten obejmula
a v blažené kdys věčnosti lilií dosáhnula.⁸⁵*

Karel Heribert, nejstarší Friedrichův syn, se narodil 15. dubna 1849 v Řečici.⁸⁶ Po svém otci byl dědičným poslancem panské sněmovny ve Vídni, od roku 1877 čestným rytířem Řádu německých rytířů a od roku 1880 c. k. komořím. V roce 1873 si vzal za manželku Marii Gabrielu hraběnkou Spiegel zum Diesenberg-Hanxleden.⁸⁷ Karl měl tři dcery. První z nich, Maria Josefina⁸⁸ se narodila až jedenáct let po svatbě, ale dožila se jenom třinácti let. Ani druhorozená dcera Maria Gabriela⁸⁹ se nedožila příliš vysokého věku a zemřela v pouhých jedenácti letech. Pouze jeho třetí dcera Marie Anna⁹⁰ se dožila dospělého věku. V roce 1912 se v Praze provdala za Franze Emanuela Konstantina prince zu Salm zu Salm.⁹¹ Měli sedm dětí, z toho dva syny Franze Karla, který se pak stal dědicem majetku Dalbergů, a Alfréda a také pět dcer. Po Karlově smrti 8. září 1920 se stala Marie Anna dědičkou Malešova, Walhausenu a Dalburgu, ale fideikomisní majetek přešel na jejího bratrance, syna otcova bratra Friedricha, Josefa Dalberga.⁹²

⁸⁵ Z němčiny přeložil Sigismund Bouška, srov. J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 36.

⁸⁶ *Almanach českých šlechtických rodů*, s. 110.

⁸⁷ Maria Gabriela hraběnkou Spiegel zum Diesenberg-Hanxleden, 15. listopadu 1854 Višňové - 6. února 1936 Roztěž. Dcera Ferdinanda Otty von Spiegel zum Diesenberg-Hanxleden a Rosy hraběnkou von Lützw.

⁸⁸ Maria Josefina, 15. března 1884 Vídeň - 17. dubna 1897 Merano.

⁸⁹ Maria Gabriela, 8. května 1889 Dačice - 18. července 1900 Dačice. V dačické matrice zemřelých se uvádí jako příčina smrti zánět plic.

⁹⁰ Marie Anna, 11. března 1891 Dačice - 22. února 1979 Loburg.

⁹¹ Franz Emanuel Konstantin, 30. srpna 1896 Anholt - 10. ledna 1964 Loburg.

⁹² Fideikomisní majetek neboli vázaný majetek nesměl být odkázán více dědicům, nesměl být prodán do cizích rukou a ustanovoval také dědicovou poslušnost, viz *Ottův slovník naučný*, díl IX., Praha 1895, s. 171-173. U Dalbergů to byl majetek v Bavorsku: Freisenhausen, Rodenbach a Erlasse, a také rodinný archiv v Aschaffenburgu.

Friedrich Egbert, mladší bratr Karla Heriberta, se narodil 29. ledna 1863 v Dačicích. Studoval na benediktinském gymnáziu v Melku a na vojenských školách v Hranicích na Moravě a ve Vídni. Bydlel na dačickém zámku, který nechal zmodernizovat, neboť nechal zavést ústřední topení a elektřinu. Byl milovníkem knih. Sám obohatil knihovnu o několik stovek titulů s cestopisnou, etnografickou, politickou a uměleckou tematikou. Kvůli velkému množství knih nechal také vybudovat novou knihovnu. Architektem této přestavby byl Hans Prutcher, který vybudoval i kapli a arkádová okna. Friedrich hodně cestoval, se svým bratrancem Maxem von Vittinhoff-Schell se vydal na loveckou expedici do Norska a roku 1888 podnikl cestu do Palestiny, o níž publikoval rozsáhlý cestopis.⁹³ Byl také publicistou a působil v redakci *Katolických novin* ve Vídni.

V roce 1904 se Friedrich oženil s Karolinou von Raab (1874 Brno - 1935 Dačice).⁹⁴ Karolina byla původně vychovatelkou v rodině Friedrichova bratra Karla. Z manželství vzešli dva synové. Starší Josef Maria Friedrich se narodil 29. dubna 1906 a mladší Johannes Evangelist 21. června 1909. Friedrich Egbert ovšem zemřel již 9. března 1914 ve věku 51 let.⁹⁵ Jeho ostatky byly převezeny do Kostelního Vydří, kde byl pohřben na novém hřbitově.

Po vypuknutí první světové války byl ve františkánském klášteře v Dačicích zřízen vojenský lazaret, jehož patronkou se stala Karolina Dalbergová, které byla za její zásluhy udělena bronzová čestná medaile Červeného kříže. Po vzniku ČSR v roce 1918 došlo v mladé republice k mnohým změnám. Byly zrušeny šlechtické tituly a nová pozemková reforma rozlohu velkostatku Dačice zmenšila z 3 600 ha na 1 094 ha.

Po smrti Karla Heriberta roku 1920 přešel všechn fideikomisní majetek, tedy majetek v Bavorsku, na Josefa Dalberga. Josef byl prý velice oblíbený a rád si hrával s dětmi zaměstnanců dačického velkostatku, věnoval se myslivosti a roku 1926 navštívil Tunisko. Josef se ale dožil jenom 23 let. Zemřel 16. října 1929 v sanatoriu Hera ve Vídni.

⁹³ *Palestina. Ein Sommereinsflug von Friedrich Freiherr von Dalberg*, Verlag von Leo Šperl, Würzburg-Wien 1892.

⁹⁴ Karolina von Raab, 9 ledna 1874 Brno - 30. listopadu 1935 Dačice. Otec Josef rytíř von Raab (1832 - 1882), rytíř řádu Železné koruny 3. třídy, byl důstojníkem generálního štábu a vojenským atašé na c. k. rakouském vyslanectví v Konstantinopoli, matka Ludovika roz. von Bernhausen (1845 - 1924).

⁹⁵ V matrice zemřelých se uvádí jako příčina smrti *Degenerative Veränderungen des centralen und periferen Nervensystems, chronische Herzmuskelentartung* (degenerativní změny centrálního a periferního nervového systému, chronická degenerace srdečního svalu). SOA Třeboň, *Matrika zemřelých Dačice 1864-1915*.

Johann Dalberg měl prý v dětství zálibu ve hře na kněze, proto mu matka Karolina nechala v zámeckém parku vystavět malou kapličku. Studoval na soukromé chlapecké škole ve Vídni a na reálném gymnáziu v Jihlavě a v Brně. Měl rád divadlo a literaturu. Po smrti matky a tety Sophie zůstal na zámku sám. Zemřel v 31 letech 21. dubna 1940 na zánět plic. A protože byl posledním členem německé šlechtické rodiny komořích z Wormsu, svobodných pánů z Dalbergu, tak jim vyměřeli Dalbergové po meči. Velkostatek v Dačicích a statky v Bavorsku pak zdědil Franz Karl Salm zu Salm (1917 - 2011),⁹⁶ nejstarší syn Johannovy sestřenice Marie Anny rozené Dalbergové.

V roce 1945 byl majetek Franze Karla jakožto říšského občana na základě Benešových dekretů zabaven a zestátněn.

⁹⁶ Franz Karl Salm zu Salm, 22. února 1917 Münster - 19. listopadu 2011 Wallhausen.

III. Charakteristika dopisů

Soubor zkoumaných dopisů obsahuje 109 dopisů uložených v MZA Brno. Z toho je 48 dopisů psaných Kunhutou Friedrichovi, které najdeme pod signaturou G399, inv. č. 165, kart. 44. A dalších 61 dopisů psaných Friedrichem Kunigundě, jež se nalézají pod signaturou G399, inv. č. 197, kart. 57. V archivu se nachází ještě další velmi obsáhlá korespondence Friedricha a Kunigundy z let 1846 - 1891. Všech 109 dopisů z předmanželského období pochází z ledna až června roku 1846. Z toho nejvíce dopisů si oba snoubenci poslali v dubnu, kdy Kunigunda byla v Brně a Friedrich ve Vídni. V tomto období si psali téměř každý den. Kunigunda napsala 24 dopisů a Friedrich 22. Nejméně dopisů bylo posláno v únoru a v červnu.

Délka dopisů je velmi různorodá. Většinou zde ale najdeme dopisy, které mají dvě až tři stránky. Zřídka jsou zde dopisy kratší, ale najdou se i velmi krátké vzkazy a dokonce dopis vepsaný do obálky.

Všechny dopisy jsou psané v němčině, která byla jejich mateřským jazykem. Není ale nic neobvyklého najít v rodinném archivu Dalbergů i dopisy psané francouzsky. A to hlavně z konce 18. století, kdy byli Dalbergové v Porýní ovlivněni francouzskou kulturou.⁹⁷ Naopak Dalbergové, kteří žili v Dačicích, psali výhradně německy. Ovšem Kunigunda občas používala francouzské obraty, které Friedrich neměl rád. V jednom z dopisů tak Kunigundu prosí, jestli by tyto francouzské fráze nemohla vynechat.⁹⁸ Co se týká češtiny, tak ta se ve zkoumané předmanželské korespondenci nevyskytuje. Pravděpodobně Kunigunda česky neuměla. Friedrich se ovšem česky učil a později dokonce jeho vnukové Johann a Josef chodili do české školy.

Dopisy jsou psané švabachem.⁹⁹ Pokud jde o rukopis, najdeme zde dopisy psané úhledným písmem až přímo kaligraficky, ale nechybí zde ani listy, které jsou psány ve spěchu, a jejich čitelnost je někdy velmi obtížná. K nečitelnosti dopisů se vyjadřuje i samotná Kunigunda, která se za nečitelnost dopisů omlouvá a píše, že si myslí, že i kočka píše lépe než ona.¹⁰⁰ Ze zkoumaných 109 dopisů jich je 7 obtížně čitelných a 3 nečitelné.

⁹⁷ W. D. GODSEY, *Nobles and Nation in Central Europe*. s. 78 - 79.

⁹⁸ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 34.

⁹⁹ Druh písma pocházející z 15. století, který se u nás udržel do poloviny 19. století než ustoupil písmu latinskému, více *Ottův slovník naučný XXIV*, Praha 1906, s. 849.

¹⁰⁰ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 26.

Jazyková stránka dopisů je podobná dnešní němčině, ale rozdíly také najdeme. V užívání velkých a malých písmen nemůžeme hledat žádný systém. To samé uvádí i Pavel Marek k lobkovické korespondenci.¹⁰¹ Občas je také zaměněné „i“ za „y“ nebo vložené „h“ např. „*heirathen*“ místo „*heiraten*“¹⁰² či „*pohnischen*“ místo „*polnischen*“.¹⁰³ Zkratky se v dopisech příliš nevyskytují. Friedrich je nepoužíval vůbec a Kunigunda minimálně. Psala například „*Tish*“ místo „*Tischnowitz*“ a „*Brf.*“ místo „*Brief.*“

Jednotlivé dopisy ve fondu jsou řazeny chronologicky díky tomu, že oba pisatelé na datování dopisů nijak nezapomínali. Ve většině případů jsou dopisy datovány dnem, měsícem i rokem ihned na začátku dopisu.¹⁰⁴ Někdy je datace umístěna na konci dopisu¹⁰⁵ a jen výjimečně dokonce chybí. Občas Friedrich uvádí v dataci přímo i konkrétní den v týdnu.¹⁰⁶ A také pravidelně uvádí v dataci i místo sepsání dopisu např. Vídeň, Dačice či Brno. Kunigunda naopak v dopisech místo sepsání uvádí velice zřídka. A pokud ano, tak dopisy psala buď v Brně, nebo v Tišnově, který většinou označuje zkratkou „*Tisch.*“¹⁰⁷

Co se skladby dopisů týká, velice se podobá skladbě dopisů Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a jeho manželky Polyxeny Lobkovicové, která odpovídala dobovému schématu a měla pět základních oddílů – *salutio, exordium, naratio, petitio a conclusium*.¹⁰⁸ Ne vždy bylo v dopisech všech těchto pět částí. Krátké vzkazy neobsahovaly oslovení ani úvod. Naopak dlouhé dopisy se tohoto schématu držely. Nejdelší částí těchto dopisů pak byl vypravovací úsek.

Ve většině dopisů nebylo opomenuto oslovení. Vynecháno bylo pouze u krátkých vzkazů. Z oslovení lze usoudit, že budoucí manželé byli velice zamilovaní. Bylo emotivní, oproti oslovení například z 16. století, kdy muži své ženy oslovovali pouze výrazy jako „*má paní,*“ „*má manželko.*“¹⁰⁹ Friedrich svoji nastávající oslovoval frázemi jako „*drahá, dobrá Kunhuto,*“¹¹⁰ „*drahé srdíčko,*“¹¹¹ „*moje drahá nevěsto,*“¹¹²

¹⁰¹ P. MAREK, *Svědectví*, s. 133.

¹⁰² MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 71.

¹⁰³ TAMTÉŽ, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 64.

¹⁰⁴ Srov. např. MZA Brno, RA Dalbergů, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 75 (13. dubna 1846, Brno).

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 197, kart. 57, fol. 3 - 4 (13. ledna 1846).

¹⁰⁶ TAMTÉŽ, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 6 (čtvrtek 15. ledna 1846).

¹⁰⁷ „*Tischnowitz*“, např. TAMTÉŽ, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol.

¹⁰⁸ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 25.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 25 - 26.

¹¹⁰ „*Meine liebe, gute Kunigunde*“ např. MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 25.

¹¹¹ „*Liebes Herzchen*“ - např. TAMTÉŽ, fol. 16.

¹¹² „*Meine liebe Braut*“ - např. TAMTÉŽ fol. 22.

„*drahé, dobré andělské srdíčko*“¹¹³ a „*drahý, dobrý anděli*.“¹¹⁴ Na obálku pak psal „*Mademoiselle la Baronne Cunigonde de Schell*“.¹¹⁵ Ani Kunigunda se nebránila těmto milostným frázím a nešetřila jimi. Svého nastávajícího oslovovala „*drahý Fritzi*“,“¹¹⁶ „*drahé srdce*“¹¹⁷ či „*drahé srdíčko*.“¹¹⁸

Další částí byl úvod, který patřil mezi poměrně obsáhlé části dopisu, kde se vyskytovaly nejen milostné fráze, které byly velice podobné jako v oslovení. Ale také si zde korespondenti velice často vzájemně děkovali za předchozí dopis „*tisíckrát děkuji za váš milý dopis*.“¹¹⁹

Takto milostný charakter mají i závěrečné pasáže dopisů. Ty ale už nebyly tak obsáhle jako v úvodu. Objevují se zde fráze jako „*důvěrně milující*“,“¹²⁰ „*oddaný*“,“¹²¹ „*srdečně milující*.“¹²² Je tedy zřejmé, že oba byli velice zamilováni, a to se potvrzuje i v dalších částech dopisů, kde se tato milostná oslovení opakují.

¹¹³ „*Liebes, gutes Engelsherzchen*“ - např. TAMTÉŽ, fol. 16.

¹¹⁴ „*Liebes, gutes Engelchen*“ - např. TAMTÉŽ, fol. 91.

¹¹⁵ „*Slečna baronka Kunigunda Schellová*“ - např. TAMTÉŽ, fol. 146.

¹¹⁶ „*Lieber Fritz*“ - např. MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 81.

¹¹⁷ „*Liebes Herz*“ - např. TAMTÉŽ, fol. 99.

¹¹⁸ „*Liebes Herzchen*“ - např. TAMTÉŽ, fol. 81.

¹¹⁹ „*Tausend dank für Ihnen lieben Brief*“ - např. TAMTÉŽ, sign. G399, inv.č. 197, kart. 57, fol. 11 (18. ledna 1846).

¹²⁰ „*Innig liebende*“ - např. TAMTÉŽ, sign. G399, inv.č. 197, kart. 57, fol. 4.

¹²¹ „*Treuer*“ - např. TAMTÉŽ.

¹²² „*Herzen liebende*“ - např. TAMTÉŽ, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 15.

IV. Obsah korespondence

Obsah dopisů je velice zajímavý a poměrně různorodý. V porovnání s korespondencí Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic s jeho manželkou Polyxenou nenajdeme příliš velkých rozdílů. Korespondence jsou sice od sebe vzdáleny dvě staletí, ale témata jsou velice obdobná. Oba páry se velice obsáhle zmiňovaly o svých rodinách. Rovněž se pravidelně informovaly o zdraví svém i svých rodičů a jiných příbuzných o svých zálibách a také o společenských akcích, kterých se zúčastnily, jako byly plesy apod. Nezapomínaly ani na jiné šlechtice, se kterými se stýkaly. K dalším tématům zmiňovaným v korespondenci patřilo vybírání data svatby. O dalších svatebních přípravách ale korespondence mlčí. Velké pozornosti se dostalo milostné korespondenci, která prostupovala všemi dopisy. Nejedná se pouze o konvenční milostná oslovení, ale také o celé milostné pasáže, z kterých lze usuzovat, že jejich láska byla opravdová a že nešlo o žádný sňatek z rozumu. Největší rozdíl nalezneme v tématech týkajících se politiky, kterou dalbergovské dopisy zcela opomíjely.

K odesílání korespondence Dalbergové používali převážně pravidelnou poštu, ale nebyli s ní příliš spokojeni.¹²³ Pošta chodila občas se zpožděním. Friedrich se tak ve svém dopise z 15. ledna omlouval, že on nemohl za to, že dopisy chodily pozdě, on odepisoval pravidelně. Tento stejný problém řešili i manželé Lobkovicovi, kteří také využívali převážně služeb pravidelné pošty. Mnohdy došlo k úplné ztrátě jejich dopisů.¹²⁴ Lobkovicové si také v dopisech stěžovali na adresu kurýrů, jak jim cesta z Prahy do Vídně strašně dlouho trvala.¹²⁵

Asi největší rozdíl v obsahu dopisů Dalbergů a Lobkoviců představovala témata týkající se politického dění. Tyto záležitosti se ve studované korespondenci téměř nevyskytují. Naopak korespondence manželů Lobkovicových je těmito tématy přímo nabitá. Musíme samozřejmě vzít v úvahu, že korespondence Lobkoviců je z období, které bylo na různé politické události velice bohaté. Bylo to období bělohorské a

¹²³ Více k dějinám poštovníctví např. Alexandra ŠPIRITOVÁ, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722 - 1918*, Praha 2007; P. ČTVRTNÍK - J. GALUŠKA - P. TOŠNEROVÁ, *Poštovníctví v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Liberec 2008.

¹²⁴ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 34.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 35. Nelze však pominout rozdíl v kvalitě a hustotě komunikací a dopravních prostředků i možnostech poštovního spojení v polovině 19. století a v první polovině 17. století.

pobělohorské, a to se také v dopisech obou manželů velice odrazilo. Zdeněk Vojtěch s Polyxenou si ve svých dopisech předávali zprávy například o císařské korunovaci Ferdinanda II. ve Frankfurtu nad Mohanem, korunovaci jeho syna Ferdinanda III. z roku 1625, ze zasedání říšského sněmu v Řezně z roku 1622 apod. Co se týká Českého království tak zmínili například odsouzení účastníků stavovského povstání a následné majetkové konfiskace.¹²⁶ Dále se také věnovali dění mimo habsburskou monarchii. Zmiňovali se o bojích třicetileté války, o dění v Osmanské říši či o situaci v Anglii a opominuta nezůstala ani hospodářská politika státu.¹²⁷

Naproti tomu Friedrich s Kunigundou se o politice a dění v Evropě příliš nezmiňovali. Není se ani čemu divit. Rok 1846, ze kterého pochází předmanželská korespondence Friedricha a jeho nastávající Kunigundy byl, oproti létům v době třicetileté války, velice klidný a politických témat, kterými by se mohli budoucí manželé zabývat, moc nebylo. Navíc oba Dalbergové nebyli nikterak výrazně politicky zaangażováni na rozdíl od Zdeňka Vojtěcha Popela a jeho ženy. Friedrich se zmínil pouze o jediné významnější události tohoto období. Bylo jím povstání v Krakově, které probíhalo v únoru roku 1846.¹²⁸ Nebyly to ovšem nijak rozsáhlé informace jako v Lobkovické korespondenci. Popsal zde pouze, jak postání propuklo a jak tam táhla rakouská vojska.¹²⁹ Friedrich se ale nijak touto a ani žádnou další politickou událost ve zkoumané korespondenci podrobněji nezabýval. Kunigundiny dopisy jsou v tomto ohledu absolutně bezvýznamné. Nezajímala se o politické dění vůbec a ani na tyto zprávy nereagovala.

Nejobsáhlejším tématem dalbergovské korespondence byly, stejně jako v úvodu či závěru dopisu, milostné pasáže. Ty prostupovaly všemi dopisy bez výjimky. Dopisy z ledna až března byly psány z pravidla každý den, kdy se Friedrich s Kunigundou neviděli. Ovšem v dubnu byla jejich vzájemná korespondence mnohem intenzivnější, dopisy byly mnohem obsáhlejší a snoubenci si někdy psali dokonce dva dopisy

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 27.

¹²⁷ TAMTÉŽ.

¹²⁸ Srov. např. MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 35.

¹²⁹ „Aus Polen kommen schlechte Nachrichten. Die Oestereichs sind aus Krakau hinaus geworfen werde und sollen 50 Mann Tode haben liegen lassen. Die Insurgenten haben den Übergang bei der abgerissen Brücke versucht, wurde aber durch das Geschütz deren gehindert“ - TAMTÉŽ, roku 1815 po Vídeňském kongresu vzniká Republika krakovská. V roce 1846 se Metternich snažil upevnit evropský konzervativní řád a tak anektoval Krakov, který byl díky dřívějšímu neúspěšnému povstání polských vlastenců proti rakouské nadvládě v Haliči základnou povstání. Z Republiky krakovské se stává Velkovévodství Krakovské, které bylo připojeno k Rakouskému císařství. Srov. Michael RAPPORT, *Evropa devatenáctého století*, Praha 2005, s. 142.

denně.¹³⁰ Stejně tak činil i Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, který své žene Polyxeně mnohdy odesílal vícero psaní denně.¹³¹ V úvodu dopisu je téměř vždy napsáno, jak moc za dopisy děkují a jakou radost z dopisu mají.¹³² Kunigunda také v jednom dopise napsala, že dopis jí byl doručen zrovna, když vycházela z kostela.¹³³

Z milostných frází Friedrich nejčastěji používal slovní spojení jako „*miluji její modré oči a růžové tváře*“,¹³⁴ „*těším se na shledání s vámi*“,¹³⁵ „*bez vás jsou večery nepříjemné*“.¹³⁶

Milostné obraty nebyly vždy jen částí nějakých delších a obsáhlejších dopisů. Objevují se zde i krátké dopisy, které byly přímo o lásce, obsahující milostná vyznání o tom, jak jeden bez druhého nemohou být a jak se na sebe vzájemně těší.¹³⁷ Jeden z krátkých Friedrichových dopisů, který je pln vyznání lásky, zní takto: „*Liebe Kunigunde, wie lieb wie sehr lieb ich Sie habe kann ich Ihnen nicht oft gar aug sagen. Ich lese es auch Ihren lieben blauen Augen dass Sie mich auch lieb recht lieb haben Ihr fritz*“.¹³⁸

Kunigunda svoji lásku také velmi pěkně vyjadřovala v krátkých vzkazech, dokonce mu napsala i píseň. Ta je ale velmi špatně čitelná. Jeden z jejich krátkých dopisů Friedrichovi zní takto:

Gesegnet sei!

Gesegnet sei der doch ins Leben sonder

den <?> Klang von seiner Poesie

Gesegnet, der dich an die Erde beamte

Ewig gesegnet, der dich mir <?>

Gesegnet sei der Arm, der dich getragen

der Mund, dass Schlummerlied dich bitte

dreifach gesegnet, der dich lehrt er sagen

Ich bin auf ewig, bin auf ewig dum.

¹³⁰ Srov. např. MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 86 - 94 (2 dopisy z 10. dubna).

¹³¹ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 35.

¹³² MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 16.

¹³³ TAMTÉŽ, fol. 38.

¹³⁴ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 6.

¹³⁵ TAMTÉŽ.

¹³⁶ TAMTÉŽ, fol. 29.

¹³⁷ TAMTÉŽ, fol. 22.

¹³⁸ TAMTÉŽ, fol. 24.

*Lieb mich mir ich Für
Fritz liebe Fritz einen liebe
besser Fritz mein Ergol mein Alles*

*Was sagtest die dass ich lieblicher für
Als sie rosigst Rose im
Oh wenn dich heut
dein Schwören <?>
wenn ich auch <?> auch dich
<?> komm
Wenn ich auch wie um dich <?> komm.
Fritz und Kunigunde*

Nenajdeme zde ale jenom vyznání lásky, jsou zde i dopisy, kde se projevuje žárlivost. Jedním z těch případů jsou dopisy, ve kterých se Friedrich zmiňuje o tom, že byl pozván na večeři k Maximilianu Wallisovi¹³⁹ a že to byla velice zvláštní večeře. Maximilian měl totiž dceru Rosu,¹⁴⁰ která byla do Friedricha zamilovaná a žárlila, že si bere Kunigundu.¹⁴¹ Kunigunda tím byla samozřejmě zaskočena a v dalším dopise mu na to odpověděla, že je to pro ni velice nepříjemné, když Friedrich chodí k Wallisům a že se bojí, aby Rosa nezískala jeho srdce.¹⁴² Není ani žádnou výjimkou najít v korespondenci pasáže, kdy se oba snoubenci ptají, zda jeden druhého opravdu miluje. Friedrich svoji lásku ke Kunigundě velice obhajuje a dokonce jí také složil báseň.

*Ob ich dich liebe? Kannst du frage
Wie Kränkung trifft die trage mich,
Die wahre Liebe kann nur sagen:
Ich liebe oder glauben dich.
Die Sonne frei der Liebe Guelle,
Du holde <?> Zweiflerin.*

¹³⁹ Maximilian hrabě Wallis, 27. června 1789 - 30. července 1864, pán na Budiškovcích, Budči a Moravských Budějovicích. J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 48.

¹⁴⁰ Rosa Maria rozená hraběnka Wallisová, 9. října 1828 - ?, rodiče: Maximilian hrabě Wallis a Marie rozená hraběnka Hoyos [http://www.geneall.net/D/per_page.php?id=1867549, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁴¹ Srov. např. MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 43.

¹⁴² MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 39.

*Was Ihr erklang an jener Stelle
Wo mir zuerst die Bild ers hier!
Den Mond <?> die hellen Sterne
Sein treuer liebendes Geleit.
Und er erzählt, eiw ich dir ferne
so Einsam man has Lieb geweicht.
Ob ich die liebe, die erlesen
Aus allen mir zum Herzchen spricht?
Du zweifelst an die eigen wesen
Und glaubst am deine Zauber nicht?
Ob ich dich liebe, kannst die frage
Mond, Sonne, Sterne in Verein?
Der Herzens wird die sage.
Ob ich dich liebe? In oder Nei. “¹⁴³*

Mimo dopisů si také korespondenti posílali různé dary, umělecké předměty či požitaviny. Kunigunda poslala svůj portrét, ze kterého byl Friedrich nesmírně nadšený. Ale jak sám napsal: *“Ihr liebes, liebes Bild habe ich immer vor Augen. Was ist das alles gegen das Orginal? Aber dem Orginal kann die Kopie nicht gleichen.”*¹⁴⁴ A pak mu také zaslala koláčky, protože věděla, jak je Friedrich má moc rád.¹⁴⁵ Manželé Lobkovicovi si posílali z Prahy do Vídně například lososy, sýry a granátová jablíčka a naopak z Vídně do Prahy pak putovaly šperky, drahé látky, paštiky či kaviár.¹⁴⁶

Dalším velmi obsáhlým tématem vzájemné korespondence byla rodina. Jelikož byl Friedrich jedináček, tak ke své rodině, zvláště k matce velice přilnul. Byla to právě jeho matka, která ho vedla k zájmu o přírodu a také díky ní se stal významným přírodovědcem, mineralogem a ornitologem. A tak není divu, že téměř v každém dopise se o své matce zmiňoval. Popisoval, jak s ní chodil na procházky apod. Ale zmínky o rodině v korespondenci nezahrnovaly jenom veselá témata. Friedrichova matka Charlotta měla problémy s očima a tato záležitost prostupovala velkou částí Friedrichovy korespondence. Rozepisoval se o tom, kdy se matka cítila lépe a kdy

¹⁴³ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 105.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, fol. 11.

¹⁴⁵ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 68.

¹⁴⁶ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 36.

naopak špatně a jak moc kvůli té nemoci trpěla. Dlouhým tématem bylo také rozebírání dne, kdy měla být Friedrichova matka operována. Kunigunda tvrdila, že březen není vhodný měsíc pro operaci.¹⁴⁷ V dopise z 21. března se Friedrich zmínil, že by operace měla být za 14 dní.¹⁴⁸ Přesný den ovšem z korespondence nevíme. Stejně jako o dni operace tak ani o místě, kde byla operace provedena, korespondence mlčí. Můžeme ovšem předpokládat, že operace byla provedena ve Vídni, jelikož Friedrich se právě v tuto dobu ve Vídni pohyboval a Kunigundu pravidelně informoval o zdravotním stavu své matky a také o tom, že ji často vídal. Začátkem dubna už Friedrich napsal, že je matka po operaci. Operace tedy pravděpodobně proběhla někdy na přelomu března a dubna.¹⁴⁹ O pooperačním stavu matky se Friedrich zmiňoval velmi pravidelně. Dobré dny střídaly dny, kdy bylo matce velice špatně, měla teplotu a dokonce se jí do krve dostala i infekce. Blíže popisoval léčbu, kterou jeho matka podstoupila. Aby se zbavila teploty a infekce, tak byly při léčbě použity pijavice.¹⁵⁰ Ty byly nejuniverzálnějším prostředkem léčení již od starověku. Užívalo se jich k místnímu odběru krve, kde jinak pouštět krev nešlo např. za uchem či na spáncích. Léčení pijavicemi se nejvíce rozmohlo v prvních desetiletích 19. století.¹⁵¹ A také popisuje, jak jemu samotnému jsou pijavice nepříjemné.¹⁵²

O otci se Friedrich zmiňoval méně. Většinou v souvislostech týkajících se cestování, hospodaření a lovu. O lovu se dozvídáme např. z dopisu napsaném 15. ledna, kde Friedrich popsal, jak střelil jelena.¹⁵³ V dalším z dopisů se Friedrich zmínil o tom, jak chtěl jeho otec koupit koně a jak se domlouvali na dalších cestách.¹⁵⁴ Nezmiňoval se jen o formálních záležitostech, ale také o komických situacích, které s otcem zažil. Jednu z nich nalezneme například v dopise z 21. ledna, kdy Kunigundě napsal, že minulou noc seděla myš na otcově tváři.¹⁵⁵ Na rozdíl od Friedricha se Kunigunda o

¹⁴⁷ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 46.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 47.

¹⁴⁹ TAMTÉŽ, fol. 3 - 4.

¹⁵⁰ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 76.

¹⁵¹ *Ottův slovník naučný*, díl XIX., Praha 1902, s. 730 - 731.

¹⁵² „*Der Arzt armes Mutter so viel Blutegel setzen musste ist mir sehr unangenehm und macht mich etwas angstlich, der es doch ein Zeichen von einer stocken Entzündung ist.*“ - MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol.

¹⁵³ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 6.

¹⁵⁴ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 16.

¹⁵⁵ „*Eins muss ich Ihnen doch schreiben, das wird Sie lachen machen, vergangene Nacht sass eine Maus auf Papas Gesicht, Er muss eine Mause in sein Zimmer haben.*“ - TAMTÉŽ, fol. 19.

svých rodičích příliš nezmiňovala. Pouze zřídka se zmínila o matce, se kterou byla na plese v Tišnově.¹⁵⁶

Friedrich také nevynechával další členy rodiny, poměrně často psal o svých dvou tetách, tetě Sophii,¹⁵⁷ setře Friedrichova otce, a tetě Ilb,¹⁵⁸ sestře Friedrichovy matky.

Onemocnění se netýkalo jenom rodičů, ale také korespondentů samotných. Kunigunda velice často psala, že trpí bolestmi hlavy. Friedrich naopak, že měl teplotu, rýmu a také ho velice trápily bolesti zubů, o kterých také často psal.¹⁵⁹ O zdraví a nemocech se také mnohokrát zmiňovali oba dva Lobkovicové ve svých listech. V jednom z dopisů například Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic psal, že je znepokojen Polyxeniným špatným zdravotním stavem.¹⁶⁰

Dalším tématem, které se v dopisech vyskytuje, byly narozeniny. Ty slavila v období zkoumané korespondence jak Fridrichova matka Charlotta, narozena 28. ledna 1791,¹⁶¹ tak také Kunigunda, jejíž devatenácté narozeniny připadly na 1. března 1846. Toto téma však nebylo příliš obsáhlé v rámci korespondence.

Nadcházející svatba byla dalším tématem vyskytujícím se ve zkoumané korespondenci. O přesném datu svatby ovšem korespondence mlčí. Je zde ale uvedeno několik indicií, které nás k datu svatby mohou dovést. Kunigunda zmínila, jak se o datu svatby radila se svoji matkou a že by chtěla svatbu v červnu. Také ale podotkla, že by se jí svatba nelíbila 8. června. Tento den má totiž svátek Medard. A stejně jako dnes, i v 19. století byla rozšířena v obecném povědomí pranostika „*Medardova kápě, čtyřicet dnů kape.*“ A Kunigunda byla pověřivá, a proto, jak ona sama napsala, „*nechce mít uplakanou svatbu.*“¹⁶² Dále psala „*když se vezmeme na Medarda, tak budu plakat celý život a to by bylo smutné.*“¹⁶³ Friedrich, ale pověřivý nebyl a tak odepsal, že se musel smát stanovení data svatby. A rčení nepřikládal žádný význam.¹⁶⁴ Datum svatby bylo

¹⁵⁶ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 9.

¹⁵⁷ Maria Sophia Anna Dalberg, 16. ledna 1785 - ? 1857,

[http://www.geneall.net/D/per_page.php?id=1790523 odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁵⁸ Maria Aloisia Sturmfeder von Oppenweiler.

¹⁵⁹ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 70.

¹⁶⁰ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 177.

¹⁶¹ *Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser auf das Jahr 1853*, s. 83.

¹⁶² MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 42.

¹⁶³ „*Den 8ten Juni ist erstens ein Montag, dann ist Medardes, wenn mir an dem Tage heirathen so werden mir unser ganzes Leben weinen.*“ - TAMTÉŽ.

¹⁶⁴ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 55.

také ovlivněno operací Friedrichovy matky, která pravděpodobně proběhla někdy na přelomu března a dubna. V jednom z dopisů Kunigunda psala, že svatba by měla být někdy v desátém týdnu po operaci a plánuje ji na 9. června. Svatba se pravděpodobně měla konat v Tišnově v sobotu 13. června, bohužel v tišnovské matrice oddaných není tento sňatek zapsán. Datum svatby, tedy 13. června 1846, je napsáno v *Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* z roku 1853.¹⁶⁵

Otázkou také bylo, kde budou po svatbě bydlet. Bavili se o Dačicích, ale i o zámečku v Řečici u Dačic. Kunigunda psala, že v Tišnově strávila dlouhých 19 let, ale že Dačice si také zamiluje.¹⁶⁶

Předmanželská korespondence je také skvělým pramenem pro studium každodennosti šlechtice. Dozvídáme se, že Kunigunda často chodila do kostela.¹⁶⁷ Měla velmi ráda květiny a ty také ráda pěstovala. Nedílnou součástí každodenního života šlechty, byly také společenské události, které navštěvovali. Především chodili na plesy či do divadla. Kunigunda například v dopise ze dne 18. dubna napsala, že jde 19. dubna do divadla.¹⁶⁸ Zúčastnila se divadelního představení s názvem Lucrezia Borgia. Friedrich zmínil ples v Jemnici a upozornil na ples konaný 19. dubna. Kunhuta zase psala, že byla se svojí matkou na plese v Tišnově.

Plesy i jiné společenské události byly také spojeny s dalšími šlechtici, se kterými se zde Friedrich a Kunigunda setkávali. V dopisech se příliš o jiné šlechtě nerozepisovali. Jsou to spíše krátké zprávy o tom, jak byli u některého šlechtice na plese, či jak se s kým potkali. Friedrich se například zmínil, že potkal Leopolda Františka hraběte Podstatzky-Lichtensteina.¹⁶⁹ Wilhelm Hugo Ferdinand Hompesch-Bollheim,¹⁷⁰ byl dalším urozcem, o kterém se Friedrich zmínil a napsal, jako ho potkal na plese v Jemnici.¹⁷¹ Jemnice byla v této době už ve vlastnictví rodu

¹⁶⁵ *Genealogisches Taschenbuch*, s.83.

¹⁶⁶ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 165, kart. 44, fol. 39.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, 87.

¹⁶⁹ Leopold Franz Podstatzky-Lichtenstein, 3. listopadu 1801 Brno - 12. května 1848 Vídeň, syn Leopolda Františka Podstatzky-Lichtensteina a Marie Terezie Kolowat-Krakovské. Majitel panství Telč, Kunžak a Studená [<http://patricus.info/Rodokmeny/Podstatzky.txt>, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁷⁰ Wilhelm Hugo Ferdinand Hompesch-Bollheim, 22. května 1800 Kilkenny (Irsko) - 3. dubna 1861 Vídeň, syn Ferdinanda Ludwiga Josepha Antona Hompesch-Bollheim a Anny Christiany. Majitel zámku Jaroslavice u Znojma [<http://patricus.info/Rodokmeny/Hompesch.txt>, odkaz funkční ke dni 30. dubna 2013].

¹⁷¹ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 16.

Pallavicini,¹⁷² o nichž se bohužel Friedrich ani Kunigunda v dopisech nezmínili. S Dačicemi sousedilo dále panství Budiškovice, které vlastnil hrabě Wallis. Franz Xaver Kolovrat Krakovský byl dalším sousedem, kterého Friedrich zmínil.¹⁷³ Friedrichův otec také povečeřel s Leopoldem Podstatzkym a s Edmundem Coudenhove,¹⁷⁴ jak psal Friedrich ve svém dopise z 23. února.¹⁷⁵

Kunigunda se zase zmínila o Vladimíru Mitrovském z Mitrovic¹⁷⁶ v dopise ze dne 24. února.¹⁷⁷ Uvádí zde také Karolinu Černínovou.¹⁷⁸ Karolina totiž prý psala klidně dva dopisy denně a Kunigunda by byla také velice ráda, kdyby Friedrich psal takto často. Tato žádost, byla později Friedrichem vyslyšena, a žádané dva dopisy denně psal.

Co se týká cestování, tak se z dopisů můžeme dozvědět, že Friedrich hodně cestoval mezi Dačicemi, Brnem a Vídní.¹⁷⁹ Nejvíce času trávil ve Vídni. Z lednových dopisů můžeme zjistit, že Friedrich pobýval v Dačicích až do 23. ledna.¹⁸⁰ Poté byl až do 22. února v Tišnově u své nastávající Kunigundy. Koncem února cestoval střídavě mezi Brnem a Vídní.¹⁸¹ Počátkem března přijel opět za svoji nastávající do Tišnova. Od 17. března do 21. dubna pobýval převážně ve Vídni. V květnu byl ve Vídni a pak se vrátil do Dačic. Mimo těchto opakujících se míst pobýval také v Řečici. Kunigunda se cestování téměř nevěnovala. Bývala buď v Brně, v Tišnově anebo s Friedrichem v Dačicích. Pokaždé, když se blížilo jejich setkání, tak se můžeme v dopisech dočíst, jak se na sebe těšili a jak odpočítávali dny, kdy se uvidí. V dopise z 26. února Friedrich

¹⁷² Jemnici koupil Alfons Pallavicini roku 1824. Alfons Pallavicini, 7. března 1807 Vídeň - 4. března 1895, syn Eduarda Pallaviciniho a Josephiny hraběnky z Hardegg und Glatz und im Machlande [http://www.geneall.net/D/per_page.php?id=224195, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁷³ Franz Xaver Kolovrat Krakovský, 10. října 1783 - 13. prosince 1855, syn Leopolda Kolovrat Krakovského a Marie Theresie Khevenhüller-Metsch, majitel panství Budkov a Mladoňovice [http://www.geneall.net/W/per_page.php?id=1795839, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁷⁴ Edmund Franz Coudenhove, 10. října 1811 - 13. prosince 1886, syn Franze Ludwiga Coudenhove a Kathariny Jacobine Augusty von Löwenstern [<http://patricus.info/Rodokmeny/Coudenhove.txt>, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁷⁵ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 27.

¹⁷⁶ Vladomír Mitrovský z Mitrovic, 17. června 1814 Rožinka - 6. dubna 1899 Sokolnice, syn Viléma Mitrovského z Mitrovic a Josefy Schröfl von Mannsperk [<http://patricus.info/Rodokmeny/Mitrovsky.txt>, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁷⁷ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 23.

¹⁷⁸ Karolina Černínová z Chudenic, 31. prosince 1830 - 15. července 1852, dcera Karla Eugena Černína z Chudenic a Theresie Orsinni-Rosenberg [http://www.geneall.net/W/per_page.php?id=422407, odkaz funkční k 30. dubnu 2013].

¹⁷⁹ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 34, 39, 147 (dopisy z 26. února Brno, 17. března Vídeň, 20. května Dačice).

¹⁸⁰ MZA Brno, sign. G399, inv. č. 197, kart. 57, fol. 2 - 23.

¹⁸¹ TAMTÉŽ, fol. 25.

napsal, že už jenom dva dny a uvidí se.¹⁸² Proč Friedrich cestoval převážně do Vídně, se z dopisů nedozvíme. Můžeme ale předpokládat, že tam cestoval například kvůli své vědecké činnosti v oboru ornitologie. Stejně tak jako Friedrich cestoval, cestoval i Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Díky své politické činnosti cestoval často mezi Prahou a Vídní.

O tom jak Friedrich či Kunigunda cestovali, či jak si poštu posílali, toho v dopisech příliš nenalezneme. Friedrich se výjimečně zmínil o tom, že cestoval vlakem,¹⁸³ Kunigunda se o způsobu cestování nezmiňovala vůbec, ale můžeme předpokládat, že také využívala vlakovou dopravu či dopravu osobním kočárem taženým koňmi nebo v té době velice populárním poštovním rychlíkem. Ten prosadil už v roce 1823 reformátor rakouské pošty Maxmilian Otto rytíř z Ottenfeldu.¹⁸⁴ A právě první trať byla vedena z Brna do Vídně.¹⁸⁵

¹⁸² TAMTÉŽ, fol. 34.

¹⁸³ TAMTÉŽ, fol. 35.

¹⁸⁴ Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku*, Praha 1996, s. 73.

¹⁸⁵ TAMTÉŽ, více o dějinách cestování a dopravy: Jana ENGLOVÁ, *Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 359 - 364; Zdeňka STOKLÁSKOVÁ, *Státní zájem a svoboda cestování v Rakousku (1780-1850)*, *Studie k sociálním dějinám* 11, 2004, s. 99-112; Milan HLAVAČKA, *Dopravní revoluce v českých zemích*, *Hospodářské dějiny* 12, 1984, s. 227-263.

V. Závěr

Předkládaná bakalářská práce si kladla za cíl prozkoumat dochovanou předmanželskou korespondenci Friedricha Ferdinanda Dalberga a Kunigundy Dalbergové rozené Vittinhoff Schellové z roku 1846, která je uložena v Rodinném archivu Dalbergů v MZA Brno.

Na základě zevrubné analýzy této korespondence se pak práce pokusila vymezit nejen základní témata, jimiž se budoucí manželé zabývali (láska, odloučení, rodina, svatba, zdravotní stav aj.), ale také chtěla být dílčí sondou do myšlení a každodenního života příslušníků šlechty usedlé v českých zemích v 19. století. Tento pokus o dílčí vhled do každodenního života české šlechty 19. století prostřednictvím milostné korespondence Friedricha a Kunigundy Dalbergových však k vyplnění tohoto zadání nestačí. K tomu by bylo zapotřebí prozkoumat celou dochovanou korespondenci obou Dalbergů, nejen tu předsvatební, ale i manželskou a též i další prameny uložené v jejich rodinném archivu (v první řadě deníky, ale i účty apod.). A to je lze brát v potaz jako jeden z dalších možných směrů bádání.

Bakalářská práce jednak přináší nástin dějin rodu Osteinů, které předcházely působení Dalbergů v Čechách, a také dějiny Dalbergů od dávných počátků až do vymření 700 let starého rodu Johannem Dalbergem roku 1940.

Další část práce předkládá souhrnnou charakteristiku dopisů. Ta pak v následující kapitole plynule přechází k analýze dopisů obou Dalbergů, která se snaží nalézt odpovědi na několik badatelských otázek položených v úvodu bakalářské práce: Jak častá byla jejich korespondence? Jaká byla nejfrekventovanější témata? Kolik místa bylo věnováno blížící se svatbě? Jak mohl charakter milostné šlechtické korespondence v 19. století vypadat? Jaká další témata je zajímala?

Při zkoumání dopisů bylo zjištěno, že korespondence byla velmi častá, téměř každý den, který se nemohli vidět. Mezi nejfrekventovanější témata patřila hlavně rodina, společenské události, cestování a vlastní milostná korespondence. Samotná milostná korespondence byla velice obsáhlá a nejednalo se pouze o konvenční milostná oslovení, ale i o celé odstavce, či samostatné krátké dopisy s vyznáním lásky, ze kterých lze usuzovat, že jejich láska byla opravdová a že se nejednalo o žádný politický sňatek. Naproti tomu zprávy týkající se politiky se téměř nevyskytovaly. Blížící se svatbě také

nebylo věnováno příliš prostoru. V korespondenci je zmiňováno pouze vybírání data sňatku.

Výsledky, k nimž se práce dobrala, umožňují formulovat dílčí zjištění, která byla následně komparována s obdobnou korespondencí lobkovickou z první poloviny 17. století. V poslední kapitole pak práce předkládá pokus o porovnání s předmanželskou či manželskou korespondencí Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a jeho manželky Polyxeny Lobkovicové ze 17. století. Předmanželská korespondence Dalbergů a manželská korespondence Lobkoviců si je v mnohém velice podobná. Milostné pasáže v obou případech prostupovaly téměř všemi zkoumanými dopisy. Stejně jako témata týkající se rodiny a každodenního života. Největší rozdíly nalezneme až v tématech týkajících se politiky. Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic byl oproti Friedrichu Ferdinandu Dalbergovi politicky velmi angažovaný šlechtic. Bylo tomu hlavně z důvodu odlišně politicky aktivních období a rozdílného postavení všech protagonistů ve společenské a politické struktuře monarchie své doby. Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic žil v době bělohorské a pobělohorské, a tak není divu, že lobkovická korespondence je v tomto směru mnohem obsáhlejší a bohatější než korespondence dalbergovská.

V závěru je tedy možné říci, že ačkoli tyto dvě korespondence jsou od sebe vzdálené dvě staletí, tak jsou si velice podobné a zvláště milostná část dopisů a části týkající se rodiny jsou v průběhu dvou staletí velice podobné a změnily se jen velmi málo.

Předkládaná bakalářská práce představuje dílčí sondu do dalbergovské korespondence, snažící se vytyčit nejfrekventovanější témata zmiňovaná v dopisech. Autorka práce by se i nadále chtěla zabývat dalbergovskou korespondencí a pokusit se podrobněji probádat nejen dochovanou předmanželskou ale i manželskou korespondenci Friedricha a Kunigundy. A společně s dalšími prameny, jako jsou například deníky, nahlédnout do každodenního života majitelů dačického panství v 19. století.

VI. Seznam použitých pramenů a literatury

VI. 1. Archivní prameny

Městský úřad Dačice, Matrika, kniha narození 1911 – 1940.

Městský úřad Dačice, Matrika, kniha úmrtí 1916 - 1949.

Moravský zemský archiv Brno, fond F 148, Velkostatek Dačice.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 399, Rodinný archiv Dalbergů.

Státní oblastní archiv Třeboň, Matrika zemřelých Dačice, 1864 - 1915.

Státní zámek Dačice (mobiliář – fotografie, portréty, knihy, osobní předměty).

VI. 2. Vydané prameny

DVORSKÝ, František (ed.), *Staré písemné památky žen a dcer českých*, Praha 1869.

DVORSKÝ, František (ed.), *Listy paní Kateřiny ze Žerotína, rozené z Valdštejna*, Praha 1894-1895.

KALISTA, Zdeněk (ed), *Korespondence Zuzany Černínové z Harasová s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1941.

MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005 (= Prameny k českým dějinám 16. -18. století, řada B, svazek I).

Rodinný archiv Dalbergů (1306) - 1945. Inventář. Zprac. Pavel Balcárek, MZA Brno 1984.

Velkostatek Dačice 1607 - 1947. Inventář. Zprac. Anna Hamerníková a Antonín Verbík. MZA Brno 1970.

VI. 3. Použitá literatura

ADAM, Petr, *Němečtí rytíři*, Svitavy 1998.

Almanach českých šlechtických rodů, Martin 1999.

BASTL, Beatrix, *Briefe adeliger Frauen. Beziehungen und Bezugssysteme*, Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 6, 1996, č. 1, s. 17-19.

BASTL, Beatrix, *Tugend, Liebe, Ehe. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000.

BERINGER, Jan - JANOUSEK, Jaroslav, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893.

Dějiny Dačic, Dačice 2002.

BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenberkové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 5).

BISOVÁ, Jana, *Dalbergové v českých zemích*, Dačický vlastivědný sborník 3, 2005, s. 25-44.

BISOVÁ, Jana, *K autorství náhrobku Osteina-Dalberga*, Dačický vlastivědný sborník, 2, 2003, s. 203-204.

BISOVÁ, Jana, *Osteinové v Německu a v českých zemích*, Muzejní a vlastivědná práce – Časopis společnosti přátel starožitností 38 (108), 2000, č. 1, s. 18-28.

BISOVÁ, Jana, *Prameny k dějinám Osteinů a Dalbergů v archivech*, Dačický vlastivědný sborník, 2, 2003, s. 204-205.

BISOVÁ, Jana, *Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav*, Dačický vlastivědný sborník 1, 2001, s. 15-32.

BISOVÁ, Jana, *Zámecká knihovna v Dačicích*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR 14, 1997, s. 131-140.

BISOVÁ, Jana, *Zámecký park v Dačicích*, Dačický vlastivědný sborník 2, 2003, s. 167 - 186.

BUBEN, Milan M., *Czernínové z Chudenic*, Střední Evropa 7, č. 19, 1991, s. 143-148.

BŮŽEK, Václav a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.

BŮŽEK, Václav - HRDLIČKA, Josef, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 145-271.

BŮŽEK, Václav - HRDLIČKA, Josef - KRÁL, Pavel - VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.

BŮŽEK, Václav - KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

BŮŽEK, Václav - KRÁL, Pavel (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

Carl von Dalberg, Erzbischof und Staatsmann (1744 - 1817), Hrsg. von Konrad M. Färber, Albrecht Klose, Hermann Reidel, Regensburg 1994.

CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Česká šlechta a osvícenství*, Praha, 2011.

CERMAN, Ivo, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, Český časopis historický 101, 2003, s. 818-853.

CERMAN, Ivo, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008.

- ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricia, *Poštovníctví v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Liberec 2008.
- van DÜLMEN, Richard, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- GAŽI Martin (ed.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.
- Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser auf das Jahr 1848-1937*, Gotha 1848-1937.
- GRUBHOFFER, Václav, *Fenomén smrti ve šlechtickém prostředí v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Smrt a pohřby v rodině Schwarzenbergů v letech 1873 - 1939*, České Budějovice 2006 (diplomová práce).
- GRUBHOFFER, Václav, *Smrt v životních strategiích Schwarzenbergů (1732 - 1914)*, České Budějovice 2013 (disertace).
- ENGLOVÁ, Jana, *Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 359-364.
- GODSEY, William D., *Nobles and Nation in Central Europe. Free Imperial Knights in the Age of Revolution, 1750 - 1850*, Cambridge 2004.
- HLAVAČKA, Milan, *Dopravní revoluce v českých zemích*, *Hospodářské dějiny* 12, 1984, s. 227-263.
- HLAVAČKA, Milan, *Cestování v éře dostavníku*, Olomouc 1996.
- HŮRSKÝ, Josef, *Osobní doprava na Moravě a ve Slezsku v první polovině 19. století*, *Historická geografie* 4, 1970, s. 110-124.
- IGGERS, Georg G., *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivy k postmoderní výzvě*, Praha 2002.
- JUŘÍK, Pavel, *Jihočeské dominium: Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*, Praha 2008.
- KASÍK, Stanislav - MAŠEK, Petr - MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.
- KLOBAS, Oldřich, *Václav hrabě Kounic. Šlechtic nejen rodem*, Brno 1993.
- KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 - 1914. Sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty mezi léty 1550 a 1650*, České Budějovice 2002 (= *Monographia historica* 2).

- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- LOBKOWICZ, František, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha 1995.
- MARKUS, Antonín, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, in: Schwarzenberská ročenka 1935, s. 17-96.
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999.
- NODL, Martin - TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.
- RAPPORT, Michael, *Evropa devatenáctého století*, Praha 2005.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11).
- SMÍŠEK, Rostislav, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století. Sňatkové strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Folia historica Bohemica 24, 2009, č. 1, s. 167-198.
- STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka, *Státní zájem a svoboda cestování v Rakousku (1780 - 1850)*, Studie k sociálním dějinám 11, 2004, s. 99-112.
- STOLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe - Thesen - Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.
- STORCHOVÁ, Lucie (ed.), *Conditio humana - konstanta (č)i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007.
- SVOBODOVÁ, Kateřina, *Dačice*, České Budějovice 1987.
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722 - 1918*, Praha 2007.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorff-Pouilly)*, in: J. Macháčová - J. Matějček (edd.), Studie k sociálním dějinám 6, Kutná Hora - Praha - Opava 2001, s. 275-285.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Šlechtická rodina jako zvláštní typ rodiny?*, in: Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti, Opava 2003, s. 89-95.

TINKOVÁ, Daniela, *Věčně nemocná žena. Žena a mateřství v lékařském myšlení na prahu moderní doby*, Dějiny a současnost 26, 2004, č. 1, s. 7-11.

TIRAY, Jan, *Dačický okres. Vlastivěda moravská*, sv. 55, Brno 1925.

VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.

VI. 4. Internetové zdroje

http://books.google.cz/books?id=1bIDAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, odkaz funkční k 23. 4. 2013.

<http://www.geneall.net/D/>, odkaz funkční k 23. dubnu 2013.

<http://patricus.info/>, odkaz funkční k 30. dubnu 2013.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C4%9Bmeck%C3%BDch_n%C3%A1zv%C5%AF_obc%C3%AD_a_osad_v_%C4%8Cesku, odkaz funkční k 30. 4. 2013.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_%C4%8Desk%C3%BDch,_moravsk%C3%BDch_a_slezsk%C3%BDch_%C5%A1lechtick%C3%BDch_rod%C5%AF, odkaz funkční k 30. 4. 2013.

http://wiki-de.genealogy.net/Gothaisches_Genealogisches_Taschenbuch#Gothaisches_Genealogisches_Taschenbuch_der_Freiherrlichen_H.C3.A4user, odkaz funkční k 23. 4. 2013.

VII. Seznam příloh

1. Rodokmen Osteinů a Dalbergů

Převzato: <http://www.zamek-dacice.eu/historie/rodokmeny/osteinove/> a
<http://www.zamek-dacice.eu/historie/rodokmeny/dalbergove/>
odkazy funkční k 30. dubnu 2013.

2. Obrazová příloha

Obr. 1. Erb Osteinů

<http://www.zamek-dacice.eu/historie/majitele-panstvi-a-zamku-dacice/>
odkaz funkční k 30. dubnu 2013.

Obr. 2. Erb Dalbergů

<http://www.zamek-dacice.eu/historie/majitele-panstvi-zamku-dacice/>
odkaz funkční k 30. dubnu 2013.

Obr. 3. Zámek Dačice, pohlednice z roku 1888.

<http://www.zamek-dacice.eu/fotogalerie/historicke-snimky/>
odkaz funkční k 30. dubnu 2013.

Obr. 4. Zámek Dačice, dnešní stav

<http://www.zamek-dacice.eu/fotogalerie/exteriery/>
odkaz funkční k 30. dubnu 2013.

Obr. 5. Friedrich Ferdinand Dalberg

[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].

Obr. 6. Friedrich Ferdinand Dalberg

[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].

Obr. 7. Podpis Friedricha Ferdinanda Dalberga

[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].

Obr. 8. Podpis Kunigundy Vittinhoff-Schellové

[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].

Obr. 9. Kunigunda Dalbergová rozená Vittinhoff-Schellová

[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].

Obr. 10. Kunigunda Dalbergová rozená Vittinhoff-Schellová

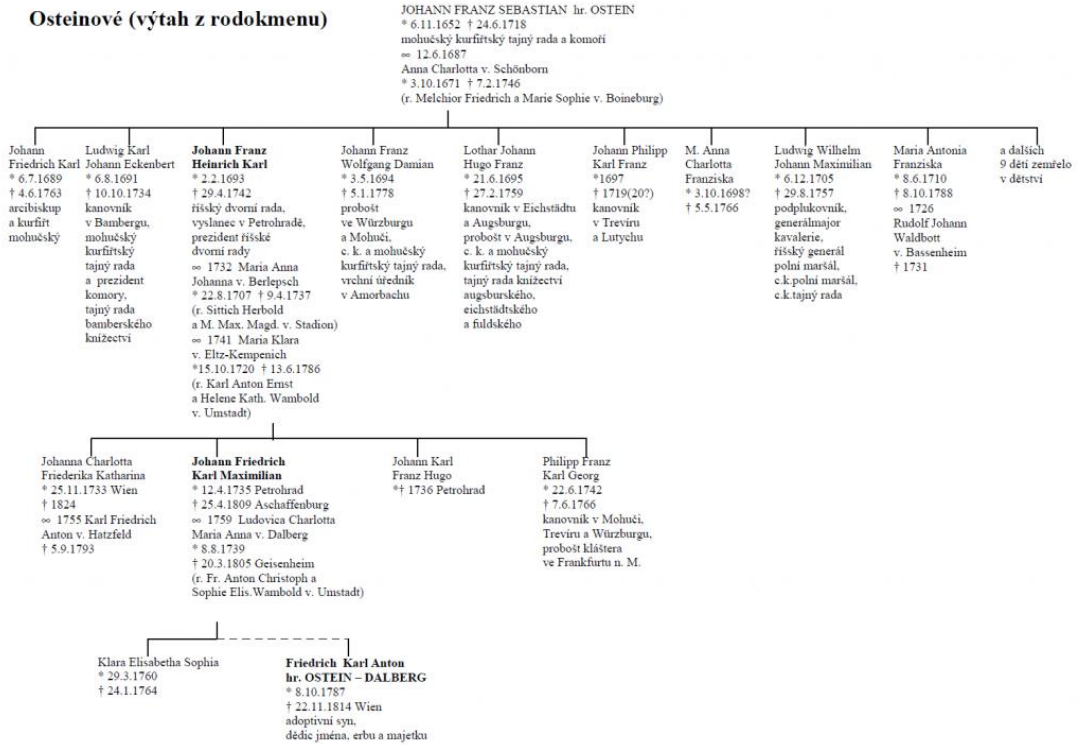
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].

Obr. 11. Kunigunda a Friedrich

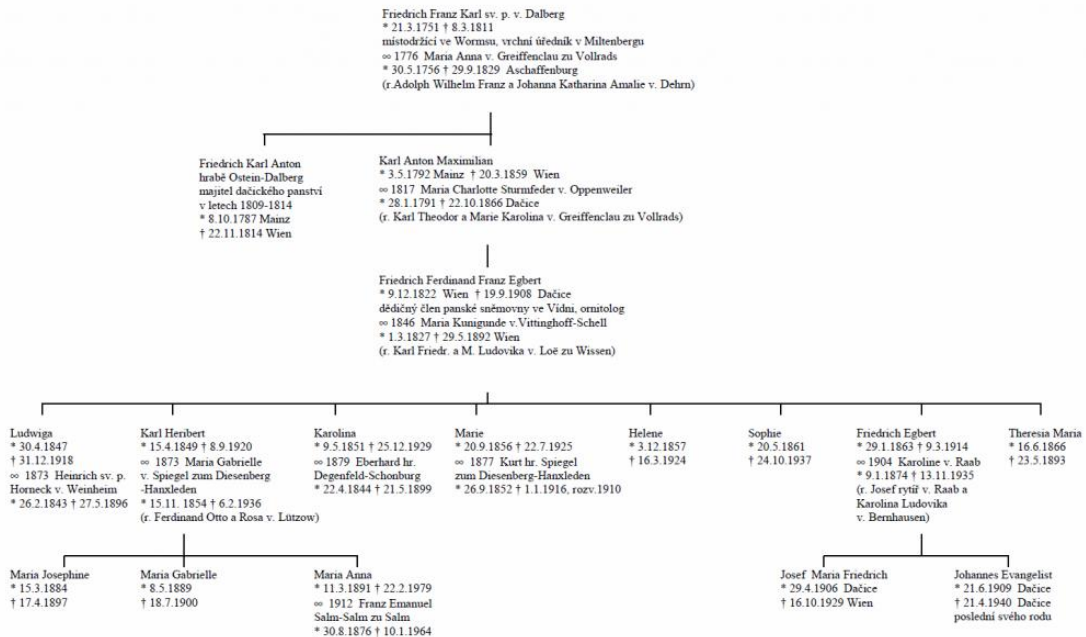
- [foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 12. Karel Maximilián Dalberg, otec Friedricha Ferdinanda Dalberga
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 13. Charlotta Sturmfederová, matka Friedricha Ferdinanda Dalberga
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 14. Marie a Karolina Dalbergovi, dcery Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 15. Karel Heribert a Friedrich Egbert, synové Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 16. Sophie, Marie, Friedrich Egbert, Theresa, děti Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 17. Thereza Dalbergová, nejmladší dcera Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 18. Helena Dalbergová, dcera Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 19. Sophie Dalbergová, dcera Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 20. Karel Heribert Dalberg v oděvu čestného rytíře Řádu německých rytířů, starší
syn Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 21. Friedrich Egbert Dalberg, mladší syn Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].
- Obr. 22. Johann a Josef Dalbergové, vnuci Friedricha a Kunigundy
[foto autorka, originál uložen ve státním zámku v Dačicích].

VIII. Přílohy

VIII. 1. rodokmen Osteinů a Dlabergů

Komoří z Wormsu, svobodní páni z Dalbergu (výťah z rodokmenu)

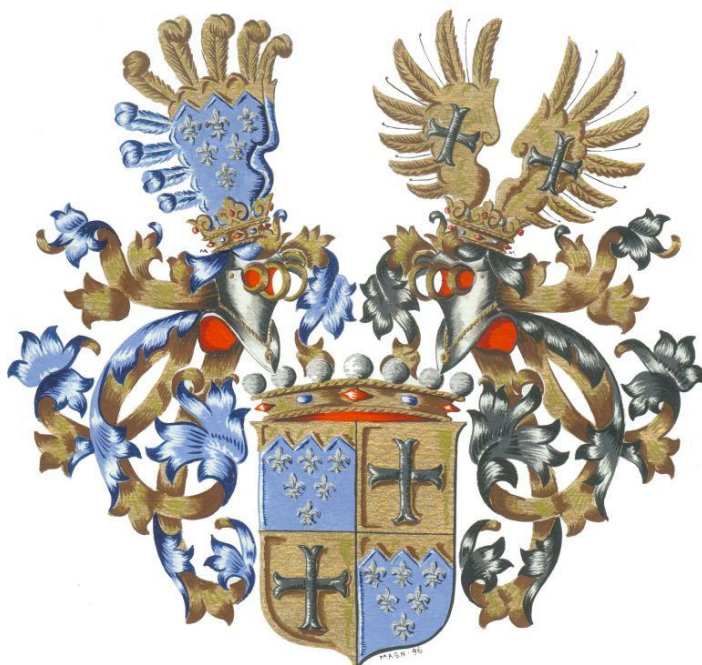

VIII. 2. Obrazová příloha

Obr. 1

Erb Osteinů

Obr. 2

Erb Dalbergů

Obr. 3
Zámek Dačice, pohlednice z roku 1888

Obr. 4
Zámek Dačice - dnešní stav

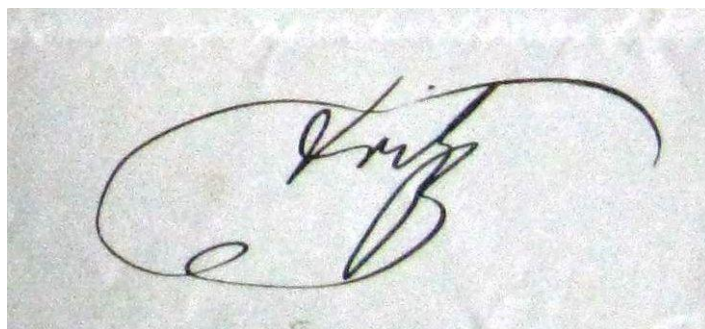
Obr. 5

Friedrich Ferdinand Dalberg (50. léta 19. stol.)

Obr. 6

Friedrich Ferdinand Dalberg (50. léta 19. stol.)

Obr. 7
Podpis Friedricha Ferdinanda Dalberga

Obr. 8
Podpis Kunigundin

Obr. 9

Kunigunda Dalbergová rozená Vittinhof-Schellová (40. léta 19. stol.)

Obr. 10

Kunigunda Dalbergová rozená Vittinhoff-Schellová (70. léta 19. stol.)

Obr. 11

Friedrich Ferdinand a Kunigunda (50. léta 19. stol.)

Obr. 12

Karel Maximilian Dalberg (1815)

Obr. 13
Charlotta Strumfederová (1815)

Obr. 14

Marie a Karolina (kol. r. 1873)

Obr. 15

Karel Heribert a Friedrich Egbert (kol. r. 1870)

Obr. 16

Sophie, Marie, Friedrich Egbert a Helena (kol. r. 1876)

Obr. 17

Theresa Dalbergová (1866 - 1924)

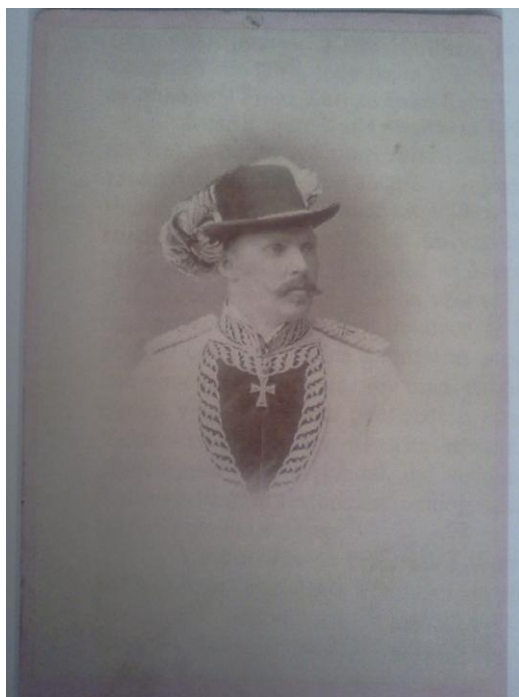
Obr. 18

Helena Dalbergová (1857 - 1924)

Obr. 19

Sophie Dalbergová (1861 - 1937)

Obr. 20

Karel Heribert Dalberg (1849 - 1920)

Obr. 21

Friedrich Egbert Dalberg (1863 - 1914)

Obr. 22

Johann a Josef Dalbergové (1918)